

Når vi miljömålen?

En bedömning för Södermanlands län 2014

Titel: När vi miljömålen – En bedömning för Södermanlands län 2014

Utgiven av: Länsstyrelsen i Södermanlands län

Utgivningsår: 2015

Författare: Maria Gustavsson, Johan Bergqvist, Emelie Torgnyson, Birgitta Andersson, Anna Nydahl, David Aronsson, Tomas Birgegård, Kristina Gullbrandsson, Sofi Nordfeldt, Herman Carr, Karl Svanberg, Markus Forsberg, Linda Munter (Skogsstyrelsen), Karolina Karlsson, Rune van den Brink, Bo G Svensson, Lina Sultan, Hans Sandberg, Karl Ingvarson

Foto omslag: Johanna Öhr, slätter vid Stendörren

Foto insida: s.13 Chris Wilemsen/Mostphotos, övriga foton Länsstyrelsen

Rapportnr: 2015:8

ISSN-nr: 1400-0792

Rapporten finns på: www.lansstyrelsen.se/sodermanland/publikationer

Eller kan beställas hos
Länsstyrelsen i Södermanlands län
611 86 Nyköping
Tel: 010-223 40 00

Förord

I miljömålsarbetet har Länsstyrelsen en övergripande och samordnande roll som regional miljömyndighet. I Länsstyrelsernas ansvar ingår att följa upp miljömålsarbetet i den egna regionen. Uppdraget redovisas en gång om året. Denna rapport innehåller redovisningen av bedömningen 2014.

Tolv miljökvalitetsmål bedöms på regional nivå. Endast Bara naturlig försurning är nära att nås i Södermanlands län till 2020. Övriga mål kan inte nås med beslutade styrmedel och åtgärder. Begränsad klimatpåverkan, Skyddande ozonskikt och Säker strålmiljö bedöms inte regionalt.

Det tar ofta lång tid innan genomförda åtgärder ger synliga resultat i miljön. För de flesta mål är trenden neutral, det vill säga att det inte går att se en särskild riktning på utvecklingen i miljön. Undantag är Bara naturlig försurning, där trenden är positiv, och Ett rikt växt- och djurliv där trenden är negativ.

Jenny Rondahl

Funktionschef övervakning och analys

Innehållsförteckning

Förord	3
Innehållsförteckning	4
Miljömålsarbetet i Södermanlands län	5
Når vi miljömålen i länet?	7
Begränsad klimatpåverkan	9
Frisk luft	12
Bara naturlig försurning	15
Giftfri miljö	18
Skyddande ozonskikt	21
Säker strålmiljö	24
Ingen övergödning	27
Levande sjöar och vattendrag	30
Grundvatten av god kvalitet	33
Hav i balans samt levande kust och skärgård	36
Myllrande våtmarker	39
Levande skogar	42
Ett rikt odlingslandskap	45
God bebyggd miljö	48
Ett rikt växt- och djurliv	51
Referenser till bedömningstexterna	54

Miljömålsarbetet i Södermanlands län

I miljömålsarbetet har Länsstyrelsen en övergripande och samordnande roll som regional miljömyndighet. Miljömålet Levande skogar har Skogsstyrelsen, i samverkan med Länsstyrelsen, ansvaret för. I Länsstyrelsernas ansvar ingår även att följa upp miljömålsarbetet i den egna regionen. Uppdraget redovisas en gång om året. Denna rapport innehåller redovisningen av bedömningen 2014.

Länsstyrelsen arbetar också med att ta fram ett regionalt åtgärdsprogram för miljömålen. Programmet tas fram i bred förankring och innehåller regionala åtgärder som ska bidra till att uppfylla miljömålen. I länsstyrelsens uppdrag ingår att stödja kommunerna och andra lokala och regionala aktörer i miljömålsarbetet genom att ta fram underlag och arbeta med åtgärdsprogram.

Regionala miljömål

Fram till 2010 fanns i Södermanland regionalt anpassade delmål. De flesta delmålen löpte ut 2010. Vid slutuppföljningen av dessa tog Länsstyrelsen beslut om att avsluta de regionala miljömålen. Även nationellt har delmålen utgått och ersätts successivt av nya etappmål. Etappmålen anger stegen mot miljö kvalitetsmålen och generationsmålet.

Länsstyrelsen beslutade 2011 att inte jobba för att ta fram regionala miljömål. Anledningen var att vi ville få igång åtgärdsarbetet genom att börja underifrån med att diskutera vilka åtgärder som är mest angelägna att genomföra och vilka vi kan börja med. Länsstyrelsen bedömde att det är lättare att få igång samverkan genom att prata om att genomföra åtgärder istället för att prata om målnivåer. Därför togs beslutet att de närmaste åren utgå från de nationella miljömålen och koncentrera oss på samverkan kring åtgärder.

Åtgärdsprogram för miljömålen

Under 2013 startade arbetet med att ta fram ett åtgärdsprogram för Södermanlands miljö tillsammans med ett stort antal aktörer i länet. Syftet med programmet är att höja länets ambitioner i arbetet med att nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen. Arbetet har genomförts i bred förankring vilket betyder att företrädare från kommuner, organisationer, landsting, näringslivet med flera har varit delaktiga i processen. Programmet kommer att gälla fram till år 2020.

Åtgärdsprogrammet ska vara ett länsomfattande program där alla goda krafter drar sitt strå till stacken. Tillsammans kan vi hitta inspiration, samarbetsvinster och öka engagemanget för ett hållbart Södermanland. Att arbeta i bred samverkan mellan olika aktörer i länet är en process som tar tid. Vi har tillsammans i länet startat denna process och kommit en god bit på vägen. Åtgärdsprogrammet ska ses som början på något som kan bli av stor betydelse för länets möjlighet att nå de nationella miljömålen.

Mer information om arbetet med åtgärdsprogrammet och länsstyrelsens miljömålsarbete finns på länsstyrelsens web www.lansstyrelsen.se/sodermanland under Miljö och klimat.

Miljö- och klimatråd

Inom processen med åtgärdsprogrammet har formerna för ett regionalt Miljö- och klimatråd utarbetats. Rådets syfte är att vara en arena för en bred diskussion kring de viktigaste miljöutmaningarna i länet och de prioriteringar av åtgärder som bör göras. Miljö- och klimatrådet ska utgöra styrgrupp för arbetet med Åtgärdsprogram för Södermanlands miljö. Rådet blir därmed en samordnande kraft för att arbeta mot de nationella miljökvalitetsmålen. Rådet ska:

- Utgöra styrgrupp för åtgärdsprogrammet
- Följa upp och utvärdera arbetet med åtgärdsprogrammet
- Marknadsföra och uppmärksamma åtgärdsarbetet
- Stödja genom resurser till åtgärder, t.ex. fondsamordning
- Vid behov tillsätta projekt- och arbetsgrupper
- Vara en arena för fördjupad analys av länets miljöutmaningar

Medlemmar i miljö- och klimatrådet ska vara aktörer med stark vilja att delta i och stötta det regionala miljö- och klimatarbetet. I rådet ingår 17 organisationer: Länsstyrelsen Södermanlands län, Landstinget Sörmland, Regionförbundet Sörmland, Skogsstyrelsen, Energikontoret Mälardalen, Kollektivtrafikmyndigheten, Östsvenska Handelskammaren, LRF Region Sörmland, samt länets nio kommuner.

Når vi miljömålen i länet?

Tolv miljö kvalitetsmål bedöms på regional nivå. Endast Bara naturlig försurning är nära att nås i Södermanlands län till 2020. Övriga mål kan inte nås med beslutade styrmedel och åtgärder. Begränsad klimatpåverkan, Skyddande ozonskikt och Säker strålmiljö bedöms inte regionalt.

Det tar ofta lång tid innan genomförda åtgärder ger synliga resultat i miljön. För de flesta mål är trenden neutral, det vill säga att det inte går att se en särskild riktning på utvecklingen i miljön. Undantag är Bara naturlig försurning, där trenden är positiv, och Ett rikt växt- och djurliv där trenden är negativ.

Endast ett fåtal sjöar och vattendrag är försurade i länet. För målen Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag och Hav i balans samt levande kust och skärgård är situationen betydligt mer negativ. Cirka 70 procent av länets sjöar och vattendrag, och samtliga kustvattenfjärder, har problem med övergödning. Fysiska förändringar såsom vandringshinder påverkar biologisk mångfald. Åtgärder inom landsbygdsprogrammet och till exempel LOVA är viktiga för att nå vattenmålen.

Naturtyper försvinner eller försämras i skog och odlingslandskap. Det gör att det blir mycket svårt att nå Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Myllrande våtmarker och Levande sjöar och vattendrag. För att vända trenden behöver fler områden skyddas, men hänsyn behövs också utanför skyddade områden. Jordbrukets lönsamhet är viktig och ersättning för miljöåtgärder i odlingslandskapet. Även klimatförändring, övergödning, försurning och utsläpp av skadliga kemiska ämnen har en negativ påverkan på den biologiska mångfalden.

Trots att flera kommuner jobbar med förorenade områden, nås inte målet Giftfri miljö. För att nå målet krävs bättre kunskap om ämnens effekter, skärpt lagstiftning samt starkare konsumentkrav. Tillförseln av skadliga ämnen påverkar även grundvattnet negativt.

För att kunna nå Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö och Frisk luft krävs bland annat att kommunerna fortsätter sitt översiktsplanarbete, att externa köpcentra inte lokaliseras utanför stadskärnorna, att nya bostäder samplaneras med kollektivtrafik samt att energianvändningen i byggnader minskar.

Når vi miljömålen i Sverige?

Vid den nationella bedömningen som publicerades i mars 2015 konstaterades att miljömålet "Skyddande ozonskikt" kan nås och att "Säker strålmiljö" till stora delar kan nås med befintliga styrmedel. Övriga fjorton miljö kvalitetsmål kommer inte att nås till år 2020 med de styrmedel och åtgärder som är beslutade fram till i dag. Mer information om den nationella bedömningen finns på www.miljomal.se.

Detta grundar vi bedömningen på

Beskrivningen av miljö tillstånd, bedömning av måluppfyllelse och beskrivning av styrmedel görs för alla mål utifrån de preciseringar som finns till varje mål. Preciseringarna kan till exempel ange halter, arealer eller ett tillstånd i en naturtyp. Underlaget för beskrivningen av miljö tillståndet är dels indikatorer på www.miljomal.se, dels övriga resultat och kunskapsunderlag, till exempel Länsstyrelsens miljöövervakning.

Bedömning Södermanlands län 2014

<i>Miljömål</i>	<i>2014</i>	<i>Trend</i>
Begränsad miljöpåverkan	Nej	↓
Frisk luft	Nej	→
Bara naturlig försurning	Nära	↑
Giftfri miljö	Nej	→
Skyddande ozonskikt	Ja	↑
Säker strålmiljö	Nära	→
Ingen övergödning	Nej	→
Levande sjöar och vattendrag	Nej	→
Grundvatten av god kvalitet	Nej	→
Hav i balans samt levande kust och skärgård	Nej	→
Myllrande våtmarker	Nej	→
Levande skogar	Nej	→
Ett rikt odlingslandskap	Nej	→
God bebyggd miljö	Nej	→
Ett rikt växt- och djurliv	Nej	↓

Begränsad klimatpåverkan

Miljömålet bedöms inte på regional nivå. Utsläpp av växthusgaser i länet har minskat med 30 procent 1990-2012. För att nå miljömålet krävs bl.a. globala överenskommelser, hållbar samhällsplanering, åtgärder inom energieffektivisering av transporter och fastigheter och satsning på förnybar energi.

Resultat

Temperaturen stiger globalt och i Södermanlands län. Utsläppen av växthusgaser i länet har minskat med 30 procent 1990 – 2012 [1]. Minskningen är störst inom sektorn energiförsörjning men också inom transportsektorn har en minskning skett sedan år 2011. Åtgärder genomförs för energieffektivisering av byggnader men dessa slår inte igenom på den totala energianvändningen. Flera kommuner arbetar för närvarande med översiktsplaneringen med ett fokus på hållbara bebyggelsestrukturer och minskade transporter.

Temperatur och Koncentration

Klimatet i världen förändras utöver den naturliga variationen. Den globala medeltemperaturen har sedan 1900-talet ökat med 0,9 grader [2]. I Södermanlands län var alla år utom två mellan 1990 och 2012 varmare än normalt (medelvärde 1961–2009) [3]. SMHI:s scenarier för temperaturen år 2100 visar en temperatur på 2,6 - 5,0 grader över medelvärdet 1961-1990 [4].

Koncentrationen av koldioxid överskred under 2012 för första gången 400 ppm vid några mätstationer. Under 2013 kunde nivåer över 400 ppm uppmätas vid ytterligare en mängd mätstationer runt om i världen. [5] För att den globala temperaturen högst ska stiga med 2 grader måste koncentrationen av alla växthusgaser (koldioxid, metan med flera) stabiliseras på högst 400 ppm koldioxidekvivalenter [6]. Halterna ligger alltså redan idag över denna nivå.

Utsläpp av växthusgaser

De totala utsläppen av växthusgaser i länet uppgick till 2,9 miljoner ton år 2012. Energiförsörjning och industriprocesser står vardera för 30 procent av länets växthusgasutsläpp. Transportsektorn står för ca 25 procent av utsläppen. Den största minskningen av utsläppen sedan år 2011 har skett inom sektorn energiförsörjning (24 procent) men även utsläppen från transportsektorn har minskat (9 procent). [7]

Energianvändning och energitillförsel

Energianvändningen i Södermanlands län var 2012 drygt 13 TWh [8]. Vind- och vattenkraft står för en mycket liten del av länets energitillförsel. I slutet av 2013 fanns sju vindkraftverk i länet med en total effekt på 6,4 MW. [9] Den totala biogasproduktionen år 2012 var 59,1 GWh, vilket var en ökning med 14 procent jämfört med 2011 [10]. Solenergiproduktionen i länet uppgår till ca 1,3 GWh per år [11].

Energieffektivisering

Enligt kommunernas inrapportering till Energimyndigheten inom ramen för energieffektiviseringsstödet har energianvändningen i byggnader och lokaler effektiviserats med 3 respektive 9 procent under det senaste året.

Statistik från SCB över specifik energianvändning (kWh/m²) för småhus, flerbostadshus och lokaler visar på en minskning med 18, 10 respektive 21 procent under perioden 2001-2012.

Samhällsplanering

Flera kommuner arbetar för närvarande med översiktsplaneringen med ett fokus på hållbara bebyggelsestrukturer och minskade transporter. Att förtäta inom stadskärnan, funktionsblanda och att förbättra kollektivtrafiken är utgångspunkter i planeringen.

Analys

Bedömning av möjligheten att nå miljö kvalitetsmålet till 2050 görs inte på regional nivå. Nationellt görs bedömningen att målet inte kan nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Trenden i miljötillståndet globalt är negativ. För att målet ska nås (globalt och i Södermanlands län) krävs ett nytt internationellt avtal om utsläppsminskningar, som skrivs under 2015 och börjar gälla 2020 [12]. De största utmaningarna i Södermanlands län är utsläppen från industri- och transportsektorn. För att nå noll nettoutsläpp av växthusgaser till 2050 måste alternativ till fossila bränslen inom industrin tas fram och ett transportsystem utvecklas där mängden transporter har minskat, fler transporter sker med kollektiva transportmedel och fossila bränslen ersatts. I länet pågår arbete för bland annat energieffektivisering och en förändrad planering, men vi har ännu inte sett vändpunkten i de största utmaningarna.

Förnybar energi

Flera aktörer i länet arbetar för en ökad produktion av biogas. Det krävs dock en fortsatt regional samverkan för att detta ska ta fart på allvar. Södermanland är ett av de län där vindkraften är minst utbyggd. En utmaning för länet är därför att hitta de lägen där vindkraft kan finnas utan att påverka bland annat natur- och kulturmiljöer negativt. Kommunala planeringsunderlag är mycket viktiga i detta sammanhang. Under 2015 kommer länets potential för förnybar energi att kartläggas.

Kartläggningen kommer att fungera som ett underlag för de aktörer som vill göra investeringar i förnybar energi.

Energieffektivisering

Det är svårt att bedöma var den största potentialen för energieffektiviseringar finns. Vad gäller bostäder är effektiva och förnybara energilösningar för fritidshus som omvandlas till permanentboende en utmaning. En annan är renoveringar i miljonprogramsområdena. Där finns en stor potential för effektiviseringar, men det är då viktigt att det finns ekonomiska möjligheter att utnyttja hela effektiviseringspotentialen. En tredje utmaning är att på allvar komma igång att bygga riktigt energisnålt, dvs. passivhusstandard.

Angående energieffektivisering i industrin är kostnadseffektiviteten för åtgärderna avgörande då en kort återbetalningstid eftersträvas vid investeringar. Information om kostnadseffektiva åtgärder krävs således för att realisera energieffektiviseringspotentialen i industrin.

Samhällsplanering och transporter

Utmaningarna kopplat till samhällsplanering och transporter ser olika ut i länets kommuner. I de kommuner som har en stor arbetspendling till Stockholmsområdet finns en inflyttning och ett tryck på ökat bostadsbyggande. Det är också dessa kommuner som har längst körsträcka med bil [13]. Tillgång till regional kollektivtrafik är alltså minst lika viktig som lokal. I andra kommuner i länet handlar utmaningen mer om att hantera en utveckling med minskande befolkning och att hitta lösningar för tillgänglighet och fossiloberoende transporter på landsbygden.

Frisk luft

Södermanland har överlag en god luftkvalitet med låga årsmedelvärden av luftföroreningar. Undantag är marknära ozon, partiklar och kvävedioxid. Äldre mätningar visar även för höga halter bens(a)pyren och bensen. Problemområden är främst vältrafikerade gaturum i länets större tätorter.

Resultat

Södermanland har överlag bra luftkvalitet. Bakgrundshalterna av de luftföroreningar som mäts i landsbygdsmiljö i länet har generellt låga årsmedelvärden, med undantag av marknära ozon. Problemområdena för luftkvaliteten i länet är främst vältrafikerade gaturum i de större tätorterna.

Partiklar (PM10)

I tätorten Hälleforsnäs genomfördes under perioden april 2011 – april 2012, mätningar av PM 10, kvävedioxid och sot [1]. Mätningarnas syfte var att visa vedeldningens eventuella påverkan på utomhusluften i tätorten. Resultaten visade att halten PM10 var relativt låg. Halterna översteg dock miljömålets riktvärde 30 mikrogram per kubikmeter som dygnsmedelvärde i november 2011. När resultaten av mätningarna i Hälleforsnäs jämfördes med de nivåer som mätts upp i Stockholmsregionen för samma period fann man likartade halter, vilket tyder på att största delen av totalhalterna i Hälleforsnäs utgörs av intransport till regionen.

År 2011 genomfördes beräkningar av PM10 halterna vid de ogynnsammaste gatuavsnitten i länets nio kommuner. Beräkningarna visade att halten 15 mikrogram per kubikmeter luft överskreds som årsmedelvärde vid ett eller flera gatuavsnitt i sex av kommunerna [2]. Enligt miljömålets precisering är detta ett riktvärde som inte ska överskridas. Som mest överskreds riktvärdena på vägar i Nyköping, Eskilstuna och Katrineholm.

Vid Aspvreten i Nyköpings kommun, mäts PM10 i landsbygdsmiljö som bakgrundsvärde regelbundet. Under 2013 underskreds gränsvärdena i preciseringen för både års- och dygnsmedelvärdet av PM 10 [3].

Partiklar (PM 2,5)

Inga aktuella mätningar är utförda av PM 2,5 i gatumiljö i länet. Bakgrundsvärdet mäts i landsbygdsmiljö vid Aspvreten i Nyköpings kommun. Under 2013 låg årsmedelvärdet för PM 2,5 under miljömålets gränsvärde [4].

Bens(a)pyren

Inga aktuella mätningar av det cancerframkallande ämnet bens(a)pyren har utförts i länet under perioden. Mätningar av sot som utfördes i Hälleforsnäs mellan april 2011 och april 2012 bedöms dock utgöra en indikator, då bens(a)pyren är ett ämne som uppkommer vid förbränning. Medelvärdet för sot var 0,13 mikrogram per kubikmeter vilket kan jämföras med bakgrundshalten på Södermalm i Stockholm som under samma period var 0,61 mikrogram per kubikmeter. Högsta timmedelvärde för sot, 2,36 mikrogram per kubikmeter, uppmättes 31 december 2011 [5]. I äldre mätningar i stadsmiljö i Katrineholms kommun, överskreds miljömålets precisering.

Bensen

Inga aktuella mätningar är utförda under perioden. I äldre mätningar i stadsmiljö i Katrineholms kommun, överskreds årmedelvärdet för miljömålet.

Kvävedioxid

Beräknade kvävedioxidhalter för de ogynnsammaste gatuavsnitten i länet 2011 visar att årmedelvärdet 20 mikrogram per kubikmeter luft, överskreds på sju gatuavsnitt. Av dessa gatuavsnitt ligger fem i Eskilstuna och ett i Nyköping respektive Katrineholm [6]. Årsmedelvärdet för bakgrundshalten som mäts i landsbygdsmiljö låg 2013 under gränsvärdet [7].

Marknära ozon

Marknära ozon mäts i landsbygdsmiljö. Utförda mätningar visar att preciseringens åttatimmarsmedelvärde och timmedelvärde överskrids [8].

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. På kommunal nivå har man möjlighet att påverka luftkvaliteten inom tätbebyggda områden bland annat genom åtgärder inom trafik, till exempel med införande av förbud mot dubbdäck och satsningar på alternativ till privatbilism. Vid planering av nya bostadsområden och förtätning av bebyggelse behöver kommunerna se till att det inte uppstår slutna gaturum med sämre luftkvalitet som följd. Många kommuner arbetar idag med ökad satsning på Shared spaces, dvs. platser som delas av olika trafikanter, gång- och cykelbanor, hastighetsbegränsning och förbifarter vilket medför förbättrad luftkvalitet i tät bebyggelse.

Möjligheterna att nå målet är till viss del beroende av minskad intransport av långväga luftföroreningar. Internationellt samarbete och insatser för att minska utsläppen i andra länder behövs därför.

Partiklar

I flera av länets kommuner finns problem med höga halter av partiklar i vältrafikerade gaturum. Åtgärder för att minska partikelhalterna behöver särskild uppmärksamhet eftersom det är den luftförorening som medför störst hälsoproblem i svenska tätorter i synnerhet för känsliga personer.

Nationella prognoser av svenska partikelutsläpp av PM_{2.5} visar en minskning med nästan 30 procent till 2020, förutsatt att fattade beslut om skärpta utsläppskrav genomförs. Prognoser för PM₁₀ pekar däremot mot bestående halter i trafikmiljön de kommande tio åren.

Kvävedioxid

Kvävedioxid bildas vid förbränning och kommer främst från lokala källor. Stora källor är fordonstrafik, arbetsmaskiner, sjöfart och energiförsörjning. I tätortluft förekommer kvävedioxid alltid tillsammans med andra föroreningar och används därför som en markör för luftföroreningar, särskilt från trafiken. Skärpta avgaskrav på motorfordon medförde att halterna av kvävedioxid i tätortsluften minskade under 1990-talet. En viss uppgång har konstaterats för kvävedioxid under 2000-talet [9] vilket kan ha orsakats av faktorer som vädret och ökad vägtrafik.

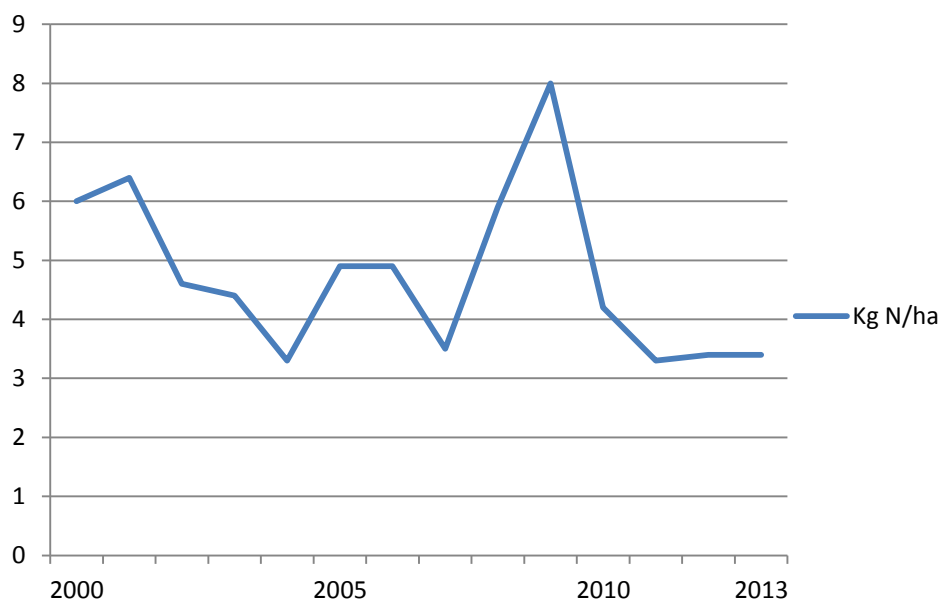
Ozon

Huvuddelen av det marknära ozonet i Sverige har transporterats med vindar från andra länder. Halterna av ozon är oftast högre utanför tätorterna eftersom ozon i trafikhäna lägen förbrukas. Marknära ozon bildas genom kemiska reaktioner mellan atmosfärens syre och andra luftföroreningar, under inverkan av solljus. Höga halter ozon kan ge skador på växtlighet och kan ge andningsproblem hos känsliga personer.

Luftvårdsförbundet en viktig aktör

Luftvårdsförbundet är en viktig regional aktör för samordning, provtagning och förebyggande informationsarbete. Länets kommuner ingår från och med 2014 i Östra Sveriges Luftvårdsförbund. Provtagningen av olika parametrar för luftkvalitet har under en längre tid minskat och bedömningarna baseras i dag i allt högre utsträckning på beräkningar.

Bara naturlig försurning

Figur1. Årsmedelvärde nedfall av kväve i Södermanland

Mark och vatten i Södermanland är inte särskilt påverkat av försurning. Nedfallet av svavel har minskat kraftigt under de senaste 20 åren. För kvävenedfallet går det inte att se någon tydlig trend. För att nå målet måste kvävenedfallet minska och skogsbrukets försurningspåverkan får inte öka.

Resultat

I Södermanland är mark och vatten inte särskilt påverkat av försurning. I takt med att nedfallet av svavel minskat och biomassauttaget ur skogen ökat har skogsbrukets bidrag till försurningen ökat. Det är svårt att se några tydliga trender för kvävenedfallet.

Påverkan genom atmosfäriskt nedfall

Nedfall av svavel och kväve till skog i Södermanlands län har mätts vid två områden. Mätningarna görs inom det så kallade Krondroppsnätet som omfattar ett sextiototal mätplatser över hela landet. Mätningar i länet visar att svavelnedfallet i granskog har minskat med ca 75 procent sedan mätserien inleddes 1991. De senaste 5 åren har svavelnedfallet legat på ungefär samma nivå, väl under den kritiska nivån. För kvävenedfallet är det svårare att se några tydliga trender. Kvävenedfallet till skogen i Södermanland ligger sannolikt över gränsen för betydande påverkan på undervegetationens artsammansättning. De tre senaste åren har dock nedfallet legat under den kritiska belastningen på 5 kg per hektar. [1]

Påverkan genom skogsbruk

När det gäller skogsbrukets påverkan har inga förändringar av betydelse skett sedan förra året. Generellt har skogsbrukets påverkan till försurningen ökat genom att biomassaavtaget ur skogen ökat. Skogsbrukets bidrag i länet har beräknats vara 50-70 procent. Storleken på siffran varierar beroende på om enbart stam eller även grenar och toppar (GROT) tas ut. [1]

Tillstånd i sjöar och vattendrag

I länet kalkas cirka 15 sjöar årligen för att lindra försurningseffekterna. Inom kalkningsverksamheten bevakas idag cirka 30 sjöar där kemisk och biologisk effektuppföljning sker regelbundet. År 2014 undersöktes bottenfauna i tio kalkade sjöar. Alla sjöarna visade sig ha minst god status vad gäller försurningspåverkan och försurningskänsliga arter identifierades i samtliga sjöar. [2] Enligt försurningsklassningar från 2013 bedöms ca 3 procent av länets sjöar som är större än 1 hektar vara försurade. [3]

Tillstånd i mark

Försurningssituationen under de senaste decennierna har förbättrats tack vare det minskade nedfallet av svavel. I dagsläget bedöms ingen skogsmark vara försurad i länet.

För kulturföremål i mark är försurning ett problem som varierar beroende på typ av mark/jordar. Typ av berggrund är av stor betydelse samt hydrologin och naturligtvis mängden av försurande ämnen som faller ner eller läcker via jordbruket. Södermanland är inte särskilt utsatt när det gäller försurningseffekter på kulturföremål i mark.

Analys och bedömning

Miljömålet är nära att nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Utvecklingen i miljön är positiv. Målet har en mer positiv utveckling i länet än i landet i stort. Mark och vatten i Södermanland är inte särskilt påverkade av försurning, men kvävenedfallet måste minskas ytterligare. Vidare är det viktigt att skogsbrukets försurningspåverkan inte ökar.

Påverkan genom atmosfäriskt nedfall

Befintliga styrmedel räcker inte för att minska det atmosfäriska nedfallet tillräckligt till år 2020. Kvävenedfallet ligger över den kritiska gränsen och nedfallet varierar mycket mellan åren. Större delen av kvävenedfallet kommer från utsläpp i andra länder. Svavelnedfallet däremot har minskat markant. Det viktigaste kvarvarande problemet är sjöfartens utsläpp av svaveldioxid. EU-direktivet för minskad svavelmängd i fartygsbränsle 2015 är exempel på styrmedel som bidrar till minskad försurning och åtgärder behövs även för att minska kväveemissionerna. För detta krävs insatser på lokal, regional, nationell samt internationell nivå.

Påverkan genom skogsbruk

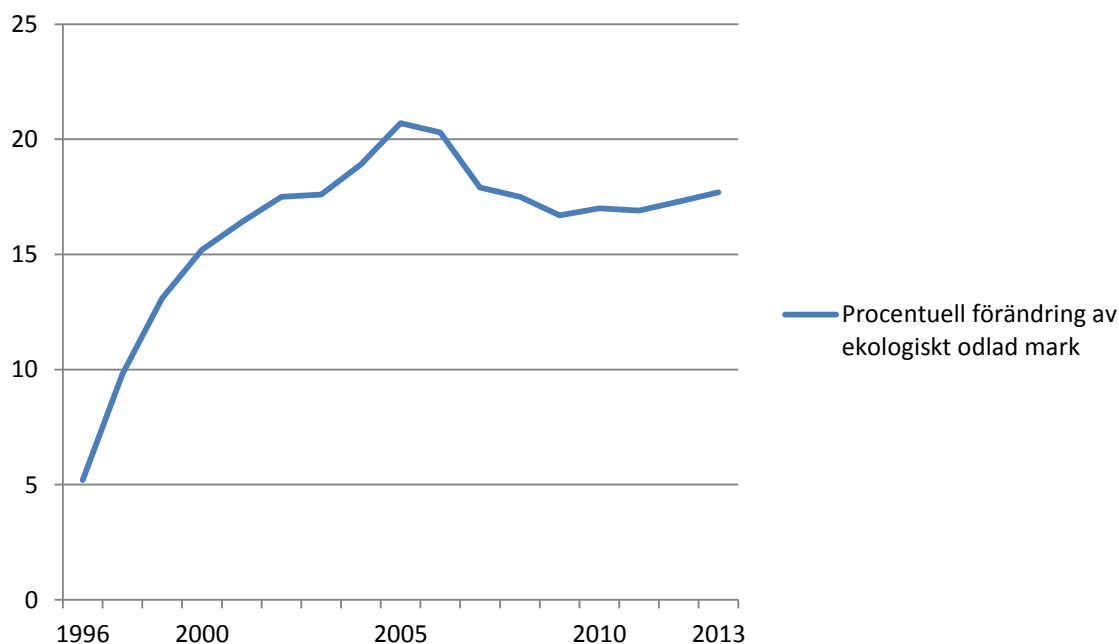
Det är osäkert om befintliga styrmedel och regelverk räcker för att minska skogsbrukets bidrag till försurning av mark och vatten. Olämpligt skogsbruk, som nyplantering av gran, bör undvikas i arkeologiskt och kulturhistoriskt rika miljöer. Södermanland är ett av de län i landet som tar ut mest GROT och kompensationsåtgärder såsom askåterföring sker i väldigt liten utsträckning. Arealen skogsmark som har anmälts för uttag av GROT har under perioden 2000 till 2013 fyrdubblats nationellt.[4] Med ökad efterfrågan på biobränsle blir det allt viktigare att komma igång med kompensationsåtgärder.

Tillstånd i sjöar och vattendrag

Länsstyrelsen anser att nuvarande resurser och regelverk räcker för att sjöar och vattendrag i länet uppnår minst god status med avseende på försurning. Endast ett fåtal sjöar och vattendrag är försurade i Södermanland [3]. Dock är inte alla sjöar och vattendrag klassade enligt Naturvårdsverkets bedömningsgrunder [5] vilket gör att siffrorna är något osäkra.

Försurningsskadorna har minskat tack vare kalkning och minskat nedfall av försurande ämnen. Sjöarnas tillfrisknande när det gäller vattenkemi går relativt snabbt men det tar tyvärr längre tid för det biologiska livet att återhämta sig. Det är därför viktigt att fortsätta kalka de försurade sjöarna och fortsätta med övervakningen även i de sjöar som inte kalkas längre.

Giftfri miljö

Figur 2. Andel ekologiskt odlad mark

Giftiga ämnen som tidigare spridits i miljön finns kvar i omlopp och kunskapen om nya ämnen är otillräcklig. Lagstiftning och krav från konsumenter behövs för att målet ska nås. Takten i sanering av förorenade områden behöver öka.

Resultat

Få varor som innehåller farliga ämnen produceras i länet. Dessa utgör dock en mycket liten andel av de varor som säljs och används i länet. Det saknas uppgifter om varor på den svenska marknaden som produceras inom EU. I länet finns 27 förorenade områden i riskklass 1. Den ekologiska livsmedelsproduktionen ökar i länet.

Användning av särskilt farliga ämnen

De företag i Södermanland som är tillverkare, eller importerar från länder utanför EU, satte enligt Produktregistret ut 23 produkter innehållandes ämnen som är cancerframkallande, mutagena eller reproduktionstoxiska (CMR-ämnena) på den svenska marknaden [1]. År 2010 innehöll dessa produkter 7 olika CMR-ämnena i totalt 20,3 ton. Förhållandena såg likvärdiga ut år 2008-2009. Hur många produkter på den svenska marknaden som producerats inom EU, och som innehåller CMR-ämnena, saknas det uppgifter om.

Andelen produkter i konsumentled som innehåller allergiframkallande ämnen har nationellt ökat nästan varje år sedan 1995.

Mängden tungmetaller som finns i slammet från reningsverken i länet minskade fram till början på 2000-talet. Därefter förefaller nivåerna ha stabiliserats [2].

Förorenade områden

Inom länet finns mer än 2400 identifierade objekt där miljöfarlig verksamhet förekommer eller har lagts ned. Hittills har 823 platser riskklassats, varav 27 platser bedömts tillhöra riskklass 1 (mycket stor risk) och 259 platser riskklass 2 (stor risk). I länet har så här långt efterbehandlingen avslutats i 92 områden. Statliga bidrag finansierar för närvarande åtgärder på ett objekt, även ett akut objekt har åtgärdats under året. I länet finns det tio områden som tidigare åtgärdats med hjälp av statliga bidrag.

Ekologisk livsmedelsproduktion

Andelen ekologisk mjölk i Södermanland ligger långt över riksgenomsnittet och den ekologiska djurhållningen ökar för framförallt nötboskap [3] [4].

Analys

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Det är mycket svårt att nå miljömålet på grund av samhällets stora beroende av kemiska ämnen och den miljöpåverkan detta för med sig. Tidigare spridda ämnen fortsätter vara ett problem även efter reglerad användning. En skärpt lagstiftning på internationell nivå, liksom ett tryck från konsumenter, är avgörande för en positiv trend.

Användning av särskilt farliga ämnen

Trenden är oförändrad vad gäller användningen av särskilt farliga ämnen. Nationellt syns en kraftig minskning av användningen av särskilt farliga ämnen i varor producerade i Sverige [5] Detta inkluderar inte de importerade varorna där information saknas. Halterna av PCB, bromerade flamskyddsmedel, dioxiner och nedbrytningsprodukter av DDT sjunker i modersmjölk [6]. Det finns sannolikt fortfarande ett stort antal produkter med bromerade flamskyddsmedel kvar på marknaden. Dessa samt oavsiktligt skapade dioxiner kommer finnas kvar länge i avfallshantering och kretsloppet.

Kunskap om kemiska ämnens egenskaper och oavsiktligt bildade ämnen

Ämnen skapas och sprids på oväntade sätt till miljöer där de inte förväntas finnas. För att minska spridningen av oavsiktligt bildade ämnen med farliga egenskaper behövs det en bättre kunskap om de kemiska ämnens miljö- och hälsoegenskaper.

Den sammanlagda exponeringen av kemiska ämnen

Troligtvis medför exponering för till exempel flamskyddsmedel från elektronikanvändning och hormonstörande läkemedel från avloppsvatten en skada på människor. Sannolikt förekommer också skadliga effekter på människor och den biologiska mångfalden i okänd omfattning från den samlade exponeringen för kemiska ämnen.

Förorenade områden

Antalet sanerade områden ökar sakta för varje år, men takten skulle behöva vara högre om de föreslagna etappmålen och preciseringen skall kunna nås. Saneringar är angelägna för att undvika läckage av miljögifter. Idag har kommunerna tillsynsansvaret för de flesta förorenade områdena, men det kan vara svårt för framförallt de mindre kommunerna att driva åtgärdsprojekt och ansvarsutredningar. För att förorenade områden inte ska utgöra något hot mot människors hälsa eller miljön krävs en ökning av resurserna för tillsyns- och bidragsarbete för både kommuner och Länsstyrelsen.

Lagstiftning och ökade krav från konsumenter behövs för att målet ska nås

Ökande krav från konsumenter har sannolikt en positiv påverkan. Fokus på barns exponering för skadliga ämnen i sin vardagsmiljö möjliggör en förbättring för hela samhället när offentliga verksamheter granskar allt från leksaker till byggmaterial. Europeisk lagstiftning har sannolikt en mindre påverkan på möjligheterna att nå målet i nuläget, REACH kommer dock att få positiv effekt på sikt.

För att nå miljökvalitetsmålet Giftfri miljö behövs förutom medvetna producenter även medvetna konsumenter, som efterfrågar produkter med låg användning av ämnen som orsakar skador hos människor eller miljö på kort eller lång sikt.

Skyddande ozonskikt

Miljömålet bedöms inte på regional nivå. Utsläppen av ozonnedbrytande ämnen har minskat kraftigt sedan slutet av 1980-talet men det tar lång tid innan minskningen ger resultat. För att nå målet är det viktigt att uttjänta kylmöbler och isolering med ozonnedbrytande ämnen tas omhand säkert.

Resultat

Årsvärdet för totalozon 2013 i Norrköping var det näst högsta sedan 1988, men den ökande trenden är ännu inte statistiskt säkerställd. Montrealprotokollet fungerar i stort och utfasningen av ozonnedbrytande ämnen i världen går framåt. Läckage av ozonnedbrytande ämnen sker när gamla produkter samlas in.

Vändpunkt och återväxt av ozonskiktet

De ämnen som bryter ner ozonskiktet är vissa klor- och bromföreningar (CFC och HCFC) som lätt kan nå atmosfären. Utsläppen av ozonnedbrytande ämnen har minskat kraftigt sedan slutet av 1980-talet, [1] men eftersom dessa ämnen har lång livslängd i atmosfären tar det lång tid innan minskade utsläpp ger resultat. Uttunningen av ozonskiktet har avstannat och mycket tyder på att återväxten påbörjats.

Den mätstation som ligger närmast Södermanlands län finns i Norrköping. Där görs mätningar av totalozon på uppdrag av Naturvårdsverket. Mätningarna visar att ozonskiktet sedan mätningarna startade 1988 varit tunnare än referensperioden 1951-1966 (mätningar i Uppsala). Årsvärdet för totalozon 2013 i Norrköping var det näst högsta sedan 1988, men den ökande trenden är ännu inte statistiskt säkerställd. [2]

Utsläpp av ozonnedbrytande ämnen till atmosfären

Kopplat till det internationella avtalet på området (Montrealprotokollet) finns en multilateral fond för att underlätta utfasningen av ozonnedbrytande ämnen. Ett stort steg framåt för att nå målet var ett beslut om att Kina beviljats 2,5 miljarder kronor för att uppfylla utfasning av HCFC till 2030. Kina är såväl den största producenten som konsumenten av HCFC. [2]

I Sverige har CFC i nya produkter fasats ut sedan länge. Ozonnedbrytande ämnen finns idag kvar i äldre isoleringsmaterial, värmepumpar och gamla kylmöbler. Utsläppen sker främst som läckage från varor och produkter. Utsläppen från isolerplasterna är diffusa och svåra att mäta och det är därför svårt att veta hur stora utsläppen av ozonnedbrytande ämnen är i Södermanlands län.

Omhändertagande av uttjänta kylmöbler och ozonnedbrytande ämnen i rivningsmaterial

I samband med årets miljömålsbedömning ställdes en fråga till länets kommuner om hur omhändertagandet fungerar. De svar som kommit in gäller framförallt hantering av uttjänta kylmöbler. De problem som finns gäller dels att kompressorer från kylmöbler stjäls vilket leder till läckage, dels att läckage sker när de hämtas från återvinningscentralerna. En kommun har kartlagt problemet med stölder och även sett över hur kylmöblerna förvaras för att kunna undvika stölder. När det gäller rivningsavfall svarade en kommun att man alltid kräver en rivningsplan där det beskrivs hur rivningsmaterial tas omhand och att man lyfter frågan vid samråd.

Analys

Bedömning av möjligheten att nå miljö kvalitetsmålet görs inte på regional nivå. Nationellt görs bedömningen att målet nås med idag beslutade styrmedel och med åtgärder genomförda före 2020. Utvecklingen i miljön är positiv. Möjligheten att nå målet är till avgörande del beroende av internationellt samarbete och insatser i andra länder. I Sverige är det viktigt att uppmärksamma omhändertagande av ozonnedbrytande ämnen i rivningsmaterial. En analys bör göras av hur läget är i länet och vilket behov av åtgärder som finns.

Internationellt samarbete

Det internationella arbetet har varit mycket framgångsrikt och världens alla länder har enats kring Montrealprotokollet. De prognoser som gjorts säger att ozonskiktet kommer att vara helt återställt kring 2050. Det förutsätter dock ett fullständigt genomförande av Montrealprotokollet. Under de kommande åren måste alla länder lyckas genomföra den slutliga utfasningen av de ozonnedbrytande ämnen som finns kvar, t.ex. i kylmöbler och luftkonditioneringsutrustning. [2]

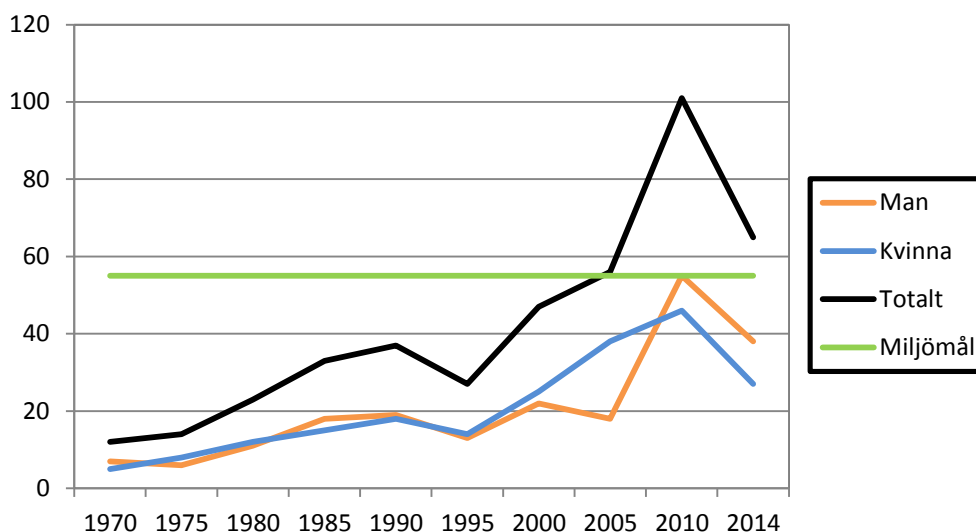
Omhändertagande av uttjänta kylmöbler och rivningsavfall

De ozonnedbrytande ämnen som idag finns ute i samhället måste tas om hand på ett bra sätt, det är mycket viktigt såväl regionalt som globalt. När frågan ställdes till länets kommuner om hur omhändertagandet av uttjänta kylmöbler och rivningsavfall fungerar beskrev några kommuner att det finns problem med läckage. Det beror dels på stölder av kompressorer, dels på hanteringen när kylmöblerna hämtas från återvinningscentralerna. Flera kommuner uppgav också att det saknas en samlad bild av om detta är ett problem eller inte, och i så fall hur stort det är. Endast en kommun svarade att de gjort insatser för att förbättra hanteringen. En större analys över hur det ser ut i kommunerna skulle behövas för att avgöra om det är ett problem eller inte, och i så fall vilka åtgärder som behövs. Rutiner för att ta in rivningsplaner med en beskrivning av hur rivningsmaterial ska tas omhand behöver ingå i analysen.

Enligt en rapport framtagen på uppdrag av Naturvårdsverket kan det vara så mycket som 90 procent av CFC i byggisolering som inte omhändertas. Orsakerna som anges är bristande kunskap hos

samtliga inblandade aktörer, resursbrist hos tillsynsmyndigheter och höga kostnader för fastighetsägaren. Flera åtgärder behövs men ökade kunskap lyfts fram som en grundförutsättning. [3]

Säker strålmiljö

Figur 3. Antal nya fall av malignt melanom i Södermanlands län

Miljömålet bedöms inte på regional nivå. I Södermanland har riskerna från kärnteknisk olycka minskat sedan Studsvik stängt sin reaktor. Mätningar visar att miljö- och naturvärden inte är hotade av strålning i vår omgivning. Antalet fall av hudcancer fortsätter att öka.

Resultat

Utvecklingen på flera områden inom miljö kvalitetsmålet är positiv. Utvecklingen går dock åt fel håll inom ett område: antalet fall av hudcancer orsakade av ultraviolett strålning fortsätter att öka.

Exponering för skadlig strålning

Regeringen har fastställt fyra preciseringar av miljö kvalitetsmålet. Den första preciseringen lyder ”Individens exponering för skadlig strålning i arbetslivet och i övriga miljön begränsas så långt det är rimligt möjligt”. Även om förbättringar alltid är möjliga bedömer Länsstyrelsen läget inom den kärntekniska verksamheten vara acceptabelt. De reaktorer som varit i drift på anläggningen i Studsvik är nu stängda och en pågående avveckling kommer att ske fram till 2016. Beredskapen för att hantera en kärnteknisk olycka i länet bedöms som god. Strålsäkerhetsmyndigheten bedömer i den fördjupade utvärderingen för 2012 att det finns ett nationellt behov av att arbeta med strålskydd inom sjukvård och industri [1].

Radioaktiva ämnen

Den andra preciseringen lyder ”Utsläppen av radioaktiva ämnen i miljön begränsas så att människors hälsa och den biologiska mångfalden skyddas”. Här bedömer Länsstyrelsen läget som acceptabelt. Länsstyrelsens sammanställning över de mätningar som görs av respektive kommun två gånger per år, visar att halterna av radioaktiva ämnen med ursprung i pågående verksamheter är låga. Strålsäkerhetsmyndigheten anger i den fördjupade utvärderingen 2012 att stråldoserna till allmänheten, samt till växter och djur, från enskilda kärntekniska verksamheter bedöms vara

försumbara [1].

Ultraviolett strålning

Den tredje preciseringen lyder ”Antalet årliga fall av hudcancer orsakade av ultraviolett strålning är lägre än år 2000”. Här bedömer Länsstyrelsen att preciseringen inte kommer att nås. Antalet fall av hudcancer fortsätter att öka och inget tyder på att trenden skulle brytas [2].

Elektromagnetiska fält

Den fjärde preciseringen lyder ”Exponeringen för elektromagnetiska fält i arbetslivet och i övriga miljön är så låg att människors hälsa och den biologiska mångfalden inte påverkas negativt”. Här bedömer Länsstyrelsen läget som acceptabelt. Strålsäkerhetsmyndighetens anger i den fördjupade utvärderingen 2012 att allmänhetens totala exponering för elektromagnetiska fält, EMF, inte bedöms ha ökat under de senaste åren och de uppmätta värdena ligger långt under gällande referensvärden för allmänheten [1].

Analys

Miljömålet bedöms inte på regional nivå. Nationellt bedöms målet vara nära att nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Miljömålets preciseringar har olika förutsättningar att uppfyllas.

Tre preciseringar möjliga att nå

För preciseringarna om exponering av skadlig strålning respektive radioaktiva ämnen är det möjligt att inom en generation nå preciseringarna med redan vidtagna och beslutade åtgärder. Den kärntekniska verksamhet som pågår kommer inte i närheten av att hindra miljömålet från att uppfyllas. Preciseringen gällande elektromagnetiska fält nås i dag med beslutade styrmedel och åtgärder genomförda före år 2020.

Styrmedel

Det är inte möjligt att nå preciseringen gällande UV-strålning till 2020 med idag beslutade eller planerade styrmedel. Utöver den precisering som handlar om hudcancer ser Länsstyrelsen inte behov av ytterligare styrmedel. Resterande del av målet nås med befintliga styrmedel och åtgärder.

Omfattande folkhälsoarbete behövs

För att de skadliga verkningarna av UV-strålning ska minskas krävs att allmänhetens kunskaper om sambandet mellan UV-strålning och hudcancer leder till reella beteendeförändringar, något som kräver ett mycket omfattande folkhälsoarbete. Eftersom det finns ett samband mellan att bränna sig många gånger som barn och att senare i livet utveckla malignt melanom är det viktigt att framförallt barn och ungdomar lär sig att i vistas solen på ett sunt sätt. Åtgärder som exempelvis ökade informationsinsatser till allmänheten och särskilt utsatta riskgrupper kan ge ett bättre resultat, men den långa latenstiden för hudcancer gör att effekterna av gjorda insatser visar sig först på lång sikt.

Prioriteringar i länet

Vid samråd och granskning av översikts- och detaljplaner kommer Länsstyrelsen fortsätta kontrollera att ledningsnät beaktas utifrån elektromagnetisk strålningsrisk. Länsstyrelsen kommer aktivt följa

kunskapsläget inom området. Beredskapen kring kärnteknisk olycka och saneringsplan kommer att upprätthållas.

Ingen övergödning

Övergödningen är ett fortsatt allvarligt miljöproblem i länet. Statusklassningen av länets vatten visar att 70 procent av länets sjöar och vattendrag är övergödda. Åtgärder för att minska utsläppen har hittills haft en svag effekt på miljötillståndet.

Resultat

Miljöövervakningen i länet visar att problemen med övergödning är betydande. Trots att utsläppen över tid har minskat kraftigt är effekten på miljötillståndet svag. Näringsämnen finns sedan årtionden upplagrade i sediment i sjöar och vattendrag.

Påverkan på havet

Tillförsel av näringsämnen till havet ligger på en fortsatt hög nivå även om trenden för olika år skiljer sig åt. I Nyköpingsån har fosforhalterna sjunkit något sedan år 2000 medan trenden är stigande i Kilaån och Svärtaån [1]. I Nyköpingsåns avrinningsområde finns sjöar som fungerar som buffertar vid stora nederbördsmängder. Orsaken till sjunkande fosforhalter kan även bero på minskad djurhållning och därmed minskad gödselhantering. Trenden avseende kvävetransport är otydligare. Tillgången på näring medför återkommande algblomningar och i förlängningen drabbas havsbotten av syrebrist [2].

Påverkan på landmiljön

Utsläpp av ammoniak, kväveoxider och kvävenedfall bidrar till övergödning av skog och mark vilket

leder till att näringsfattiga miljöer trängs undan. Utsläpp av kväveoxider har minskat ytterligare [3]. Ingen större förändring har skett i ammoniakutsläpp [4]. Kvävenedfall på skog och mark visar att nedfallet ligger på den gräns där det finns risk för negativa effekter på vegetationen. Ökat kvävenedfall kan även bidra till läckage men undersökningar i länet visar att kväve inte läcker från växande skog i någon större omfattning [5]. Skogsgödsling är en annan faktor som skulle kunna medföra ett ökat läckage från skogsmark. I länet är omfattningen av skogsgödslingen liten [6].

Tillstånd i sjöar, vattendrag, kustvatten och grundvatten

Den nya statusklassningen visar att ca 70 procent av länets sjöar och vattendrag är övergödda [7]. Samtliga kustvattenfjärdar är övergödda men några av fjärdarna vid Nyköping har förbättrat sin status från dålig till otillfredsställande eftersom näringshalterna och framförallt växtplankton har minskat. Grundvattnet i länet visar på några håll förhöjda kvävehalter. Kvävet kommer från påverkan via enskilda avlopp, lantbruk och deponier och halterna är så höga att de kan utgöra en hälsorisk.

Åtgärdsarbete

Intresset hos lantbrukare för att göra miljöförbättrande åtgärder har ökat. Det gäller både anläggning av skyddszoner, odling av fånggröda och anläggning av våtmarker. Länsstyrelsen har tagit beslut om medel för ca 150 ha nya våtmarker som förväntas anläggas 2014-2015.

Inom Greppa näringen har det bildats en samarbetsregion, Region Mitt, som ska stärka rådgivningen och samarbete mellan länsstyrelser, LRF och rådgivningsorganisationer. Information via vattendragsgrupper fortsätter och under året har fyra nya grupper startat.

Under 2014 har det tagits beslut inom LOVA (lokala vattenvårds-projekt) om att tilldela medel för strukturskalkning av 1 950 ha åkermark. Strukturskalkning förbättrar markens struktur och därmed optimeras näringsupptag hos grödor vilket minskar utläckaget av näringsämnen.

I kommunerna pågår inventering och sanering av enskilda avlopp kontinuerligt.

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Endast en dryg tredjedel av alla vattenförekomster i Södermanland uppnår målet god status för näringsämnen. Ändrade bedömningsgrunder och fler analyserade vattendrag har medfört en ökning av antalet övergödda vattendrag jämfört med 2009 års klassning.

Drivkraften för att genomföra åtgärder måste öka

Övergödningen är starkt kopplad till jordbruks- och avloppsfrågor. För att nå miljökvalitetsmålet krävs en effektivare tillsyn av enskilda avlopp då det är en stor utsläppskälla av övergödande ämnen. Inom jordbruket finns ett stort behov av att strukturskalpa mark. Strukturskalkning med LOVA-medel görs idag främst i prioriterade kustnära områden på grund av bristande resurser. Men åtgärden behöver omfatta mer jordbruksmark i länet eftersom det är en kostnadseffektiv åtgärd mot näringsläckage.

Ett förändrat klimat kan komma att ändra nederbördsmonster vilket kan leda till större läckage av näringsämnen. Förbättrad dränering, dikesrensningar och våtmarker som kan fungera som buffert vid höga flöden är åtgärder som bör prioriteras. Det behövs samordning mellan berörda myndigheter i klimatfrågan och information till näringen om behovet av åtgärder.

För att minska utsläpp av kväveoxider krävs fortsatta åtgärder inom transportsektorn. Men miljömålsuppfyllelsen beror även på åtgärder från den internationella sjöfarten och energiförsörjningssektorn. För att minska ammoniakutsläpp är en förbättrad gödselhantering den viktigaste åtgärden för att nå utsläppsmålen 2020, vilket kräver satsningar på information och tillsyn.

Osäker finansiering bromsar utvecklingen i miljön

Information till lantbrukare genom Greppa näringen och vattendragsgrupper är kostnadseffektiva åtgärder för att nå miljökvalitetsmålet. Men under året har endast ett fåtal medlemmar tillkommit vilket beror på en osäker finansiering. Brist på rådgivare inom Greppa näringen bromsar i nuläget också möjligheten att nå ut till fler lantbrukare. Även resurserna för LOVA-projekt är oklara i dagsläget.

Nytt landsbygdsprogram och åtgärdsprogram från 2015

Programmet vänder sig till lantbrukare som kan söka investeringsstöd för strukturstärkning, fosfordammar, tvåstegsdiken, reglerbar dränering och anläggning av våtmarker. Nya medel för miljöersättningarna skyddszoner och fånggrödor kommer först 2016.

För att nå kvalitetsmålen för vatten har länsstyrelsen tillsammans med aktörer i länet utarbetat ett nytt åtgärdsprogram. Programmet ska gälla fram till år 2020 och innebär till exempel åtgärder för att förbättra bristfälliga avlopp. Ett miljö- och klimatråd har bildats som ska samordna åtgärderna. Parallellt arbetar länsstyrelsens beredningssekretariat med åtgärdsprogram som vänder sig till kommuner och myndigheter.

Levande sjöar och vattendrag

En fjärdedel av länets sjöar och vattendrag har god ekologisk status. Orsakerna till att en stor del av sjöarna inte når upp till detta är framför allt övergödning och fysisk påverkan. Åtgärdsarbetet går för långsamt för att målet ska kunna nås till 2020.

Resultat

En fjärdedel av länets sjöar och vattendrag har god ekologisk status. Orsakerna till att en stor del av sjöarna inte når upp till detta är framför allt övergödning och fysisk påverkan som vandringshinder, rensning samt rätning av vattendrag.

God ekologisk och kemisk status

Drygt en fjärdedel av länets sjöar och vattendrag har god ekologisk status eller god kemisk status, exklusive kvicksilver som inte uppnår god kemisk status i hela landet [1]. Ny statusklassning pågår, och det verkar som att ungefär samma andel av länets vatten kommer att ha god ekologisk status. Däremot bedöms fler sjöar att inte uppnå god kemisk status (kvicksilver undantaget). Det är framförallt övergödningen och fysisk påverkan såsom vandringshinder samt rensning och rätning av vattendrag som påverkar den ekologiska statusen negativt.

Hotade arter och återställda livsmiljöer

Vattendragen i länet är starkt påverkade av vandringshinder, rätningar och dikningar som påverkar

den biologiska mångfalden negativt, dels genom att biotoperna är förstörda, dels genom att spridningsvägarna är begränsade. Länsstyrelsen har under året arbetat med biotopförbättrande åtgärder för fisk och musslor i Svartaån, Vedaån och Vretaån. I Trosaån och Näveån har Sportfiskarna lagt i grus och sten för att återställa åarna till hur de såg ut innan rensning. Detta gynnar strömlevande fiskar och insekter [2].

Tillståndet för hotade arter i länet som är knutna till sjöar och vattendrag är fortfarande generellt sett dåligt. De hotade växtarterna är i många fall inte återfunna på tidigare kända lokaler, t.ex. skaftslamkrypan [3].

Under året har det utförts en inventering av flodkräfta i länet. Endast i 15 sjöar i länet är bestånden av flodkräfta bekräftade genom fångster i provfischen. I ytterligare sjöar finns äldre uppgifter om bestånd av flodkräfta [4].

Farhågor finns, utifrån miljöövervakningsresultat, att de tjockskaliga målarmusslorna har en svag reproduktion [5]. I Kilaåns avrinningsområde har biotopförbättrande åtgärder gjorts för att främja den tjockskaliga målarmusslan och även öringlek. Arbetet för att minska övergödningen gynnar på sikt även musslorna och den biologiska mångfalden.

Gynnsam bevarandestatus och genetisk variation

Länsstyrelsen har provfiskat en avgränsad del av Båven där många stora malar påträffats. Detta tyder på ett relativt kraftigt bestånd [6]. Tidigare undersökning har visat att den genetiska variationen i populationen är låg [7]. Sannolikt kvarstår det problemet då inga nya lekplatser har tillkommit. En viktig åtgärd för att stärka förutsättningarna för malbeståndet är att öppna upp vandringshinder till sjöarna och åarna i anslutning till Båven.

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Tillräckliga styrmedel saknas för att vända utvecklingen och åtgärdsarbetet går för långsamt. Länsstyrelsens tillsyn av vattenverksamheter har under året inte kommit fram till några konkreta åtgärder. En annan inriktning på tillsynen skulle behövas för att uppnå miljömålet. Kommunernas arbete med enskilda avlopp fortsätter med många åtgärder som resultat. Restaureringsåtgärder i vattendrag pågår men det går mycket långsamt framåt, dels på grund av bristande finansieringsmöjligheter och dels på grund av att det ofta är tidskrävande processer som måste till innan åtgärder kan genomföras.

Omfattande åtgärder av flera aktörer behövs

Åtgärderna som krävs för att åtgärda de främsta problemen, som är övergödning och fysiska förändringar, är omfattande. Här måste åtgärder utföras av flera aktörer såsom länsstyrelsen, kommuner, påverkande verksamheter, vattenråd och markägare. Åtgärdsprogrammet från Vattenmyndigheterna visar på ett stort behov av åtgärder.

Arbetet med biologisk mångfald och restaurering av vattendrag pågår men det krävs en ökad takt för att uppfylla målet till år 2020. Åtgärderna bedöms inte vara rimliga att genomföra före år 2020. Skapande av fria vandringsvägar är betydelsefulla för den biologiska mångfalden, som exempelvis för den akut hotade ålen men även många andra fiskarter. Arbetet med specifika åtgärder för hotade arter i vatten har hittills varit begränsat till tjockskalig målarmussla, där det satsas resurser i Kilaåns- och Svartaåns avrinningsområde genom Life-projekt. Utredningar pågår även för utsättning av kärlväxten spetsnate i länet.

Natur- och kulturmiljövärden

Länsstyrelsen har inte heller i år prioriterat arbetet med skydd av sjöar och vattendrag. När nya naturreservat bildas för andra syften än att skydda vattenmiljöer är kännedomen om värdena i inkluderade sjöar och vattendrag oftast liten. Det finns idag endast två reservat i länet, Vretaån och Ramundsbäck, med syfte att bevara vattenmiljöer. Kunskapen om kulturmiljövärden vid vatten är fortfarande bristfällig, men inventering av sammansatta kulturmiljöer (bebyggelse, forn- och kulturlämningar) utmed delar av vattendrag i Nyköpingsåns avrinningsområde har undersökts och värderats. Det finns ett stort behov av att Länsstyrelsen prioriterar arbete med skydd av vattenmiljöer för att målet ska kunna nås.

Finansiering

Det är viktigt att det även i framtiden finns statlig finansiering till restaureringar av sjöar och vattendrag för att målet ska kunna nås. Möjlighet finns för finansiering från EU-medel, denna källa behöver användas i större utsträckning. Det är osäkert med finansiering för skydd av vattenmiljöer under 2015.

Grundvatten av god kvalitet

Länets vattentäkter har oftast god dricksvattenkvalitet, men enstaka täkter med föroreningar i råvattnet förekommer. Data om flera grundvattenförekomsternas kemiska status saknas. Skyddet för grundvatten behöver stärkas och vattenförsörjningsplaner bör upprättas.

Resultat

Analyser visar att viktiga grundvattenförekomster är påverkade av klorerade lösnings- och bekämpningsmedel. De stora vattentäkterna i länet har god dricksvattenkvalitet, men förhöjda halter av föroreningar har uppmätts inom ett antal grundvattenförekomster. En revidering, utifrån uppmätta föroreningar, av vattentäckernas skydd är inte genomförd.

Grundvattnets kvalitet

I länet finns drygt 140 grundvattenförekomster som omfattas av arbetet med vattenförvaltningen. Av dessa har tre förekomster otillfredsställande kemisk status utifrån den nya statusklassningen och för 35 förekomster bedöms att det finns risk att god kemisk status inte uppnås 2021.

Då det saknas kemisk information för flertalet grundvattenförekomster behövs fortsatta utvidgade provtagningar. Länsstyrelsen har tagit prover av vattenkvaliteten i kommunala vattentäkter och i

kallkällor. Dessa visar att kvaliteten i kommunala vattentäkter normalt är god. [1] [2] Vid en grundvattenförekomst med otillfredsställande status uppmättes det klorerade lösningsmedlet trikloreten över riktvärdet, även diklormetan detekterades. Vattnet i dricksvattentäkten i grundvattenförekomsten är dock av god kvalitet. Bekämpningsmedel påträffas vid flera grundvattenförekomster, vanligast är nedbrytningsprodukten 2,6-diklorbensamid. Ämnet uppmättes i råvattnet till tre vattentäkter varav i en nedlagd [1] [2]. Förhöjda halter av salt och sulfat finns i flera av de analyserade förekomsterna [1].

På många platser går saltade vägar och vägar för farligt gods över känsliga grundvattenförekomster [3]. Ungefär 20 procent av länets kommunala grundvattentäkter saknar fastställt skydd [2]. Av befintliga skydd behöver flertalet ses över. I kommunerna har arbetet inletts med att revidera skyddet för fem av de största vattentäkterna, men några nya beslut om vattenskyddsområden har ännu inte kommit till stånd.

Grundvattnets kvantitet

Tillgången till grundvatten i länet bedöms generellt vara god men det finns stora kunskapsluckor. Sänkta nivåer förekommer lokalt under torra perioder. Brunnar i kustområden kan drabbas av saltvatteninträngning. Överuttag kan leda till att föroreningar sprids i grundvattnet. Grundvattenberoende ekosystem kan också påverkas negativt ifall det sker grundvattensänkningar.

Bevarande av naturgrusavlagringar

Grundvattenförekomsterna i Södermanland är i hög grad knutna till naturgrusformationer, samtidigt som länet traditionellt sett har många naturgrustäkter. Under 2012 bröts cirka 620 000 ton naturgrus ur de tillståndsgivna täkterna [4]. Det är okänt hur mycket som bryts för husbehov.

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Stärkt skydd behövs

För att nå miljömålet behöver skyddet för grundvatten förstärkas. Vattenskyddsområden behöver fastställas för de vattentäkter som idag saknar skydd, alla äldre vattenskyddsområden behöver ses över och en regional vattenförsörjningsplan upprättas.

Vattenanalyser

Utökad vattenprovtagning och analyser behövs för att övervaka och kartlägga grundvattenkvaliteten. Klorerade lösningsmedel och bekämpningsmedel över riktvärde är alarmerande och ska inte förekomma i dricksvatten. Analyserna är viktiga både för planering av råvattenanvändning och för behov av åtgärder för att komma till rätta med problemen.

Grundvatten och förorenade områden

Grundvattenperspektivet bör lyftas mer i arbetet med förorenade markområden och tillsynsärenden. Graden av identifieringen av förorenade områden behöver öka och förorenade marker saneras. Det är möjligt att komma till rätta med problem med klorerade lösningsmedel i grundvatten genom att sanera förorenad mark. Vissa föroreningar kan dock dröja sig kvar mycket lång tid och det är svårt

att hitta tidigare föroreningskällor.

Klimatperspektivet bör integreras i planeringen

Klimatförändringarna kan komma att innebära att grundvattennivåer påverkas med förändrade nederbördsmonster. Förändrade grundvattennivåer kan påverka vattenkvaliteten och markstabiliteten. Ska miljömålet nås är det viktigt att klimatperspektivet integreras i kommunal vattenresurs/VA planering.

Brytning av naturgrus minskar

Brytningen av naturgrus har minskat i länet och materialet används i allt högre grad till kvalificerade ändamål. Resursen krymper dock med varje uttag. Många av naturgrustäkterna har tillstånd som går ut inom en femårsperiod. Nya tillstånd får enligt miljöbalken endast ges om materialet inte går att ersätta med annat, samt om dricksvattenförsörjning, natur- och kulturvärden inte påverkas negativt. Det är viktigt att SGU kontinuerligt uppdaterar sin rapport om nödvändiga användningsområden av naturgrus. Det finns till exempel på marknaden idag betong baserad på ballast av bergskross istället för grusavlagringar. Kommuner och andra beställare behöver förändra kraven på material som upphandlas vid till exempel byggnationer och halkbekämpning.

Efterbehandling av naturgrustäcker

Vid efterbehandling av naturgrustäcker tas stor hänsyn till framförallt naturvärden, men även grundvattenskyddet. Det är viktigt att minska risken för kontaminering av grundvattnet. Viktiga geologiska formationer bestående av naturgrusavlagringar bör skyddas.

Grundvattenberoende ekosystem

Vid användning av grundvatten och resurser som påverkar grundvatten och dess ekosystem bör stor hänsyn vidtas, då grundvattenberoende ekosystem är värdefulla ur ett biologiskt och artbevarande perspektiv.

Hav i balans samt levande kust och skärgård

Orsakerna till att målet inte kan nås är bland annat övergödning, miljögifter samt brist på skyddade marina miljöer. Fler åtgärder krävs på internationell, nationell, regional och kommunal nivå.

Resultat

Statusklassningen av länets vatten visar att övergödningen är ett stort problem. Några kustvattenfjärder har dock en något bättre klassning än tidigare. Situationen för länets skräntärnekolonier är fortsatt kritisk på grund av predation. Nya underlag till marint områdesskydd har presenterats under 2014. Under 2014 upptäcktes den invasiva amerikanska arten vitfingrad brackvattenskrabba i länet.

God ekologisk och kemisk status

Samtliga kustvatten-fjärder är övergödda. En förbättring har dock skett då Mellanfjärden, Stadsfjärden och Sjösafjärden har höjt sin status från ”dålig” status till ”otillfredställande”. Orsaken till förbättringen i Stadsfjärden är en bättre klassning på plankton. Ungefär hälften av alla vattenförekomster i kusten har klassificerats till god kemisk status om kvicksilver exkluderas ur bedömningen. Ingen vattenförekomst uppnår god kemisk status om kvicksilver inkluderas. [1]

Främmande arter och genotyper

Under 2014 upptäcktes exemplar av vitfingrad brackvattenskrabba *Rhithropanopeus harrisii* i Oxelösund. Det var det första fyndet av denna art i Svenska vatten [2].

Hållbart nyttjande

Under 2014 utarbetades en ny fördelningsmodell för utbetalningen av salskadeersättningen till skärgårdsfiskarna i Södermanlands län. Modellen främjar bränsleeffektivitet vid fiske i skärgården.

Hotade arter och återställda livsmiljöer

Södermanlands län har för närvarande fyra arter som är kopplade till åtgärdsprogram för hotade arter: havsörn, linsräka, raggsträfs och skräntärna. Havsörnspopulationen har numera en relativt god förekomst längs hela Sörmlandskusten och inventeringar sker årligen på nationell bas. Linsräka och raggsträfs följs inte upp regelbundet.

Situationen för skräntärnan i länet är idag mycket oroande då kolonin haft flera år med låg ungöverlevnad pga. predatorer, framförallt av mink. I år har det dock varit någon annan predator än minken som varit orsaken till att ett stort antal ungar har dödats. Årets häckning var dock betydligt mer lyckad än den varit de senaste två åren.

Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Antalet skyddade naturområden i kust och hav är oförändrat jämfört med förra året. Länsstyrelsen har under 2014 fått ett bättre kunskapsunderlag gällande marina naturvärden genom det marina modelleringsprojektet "MMSS" [3], och från egna fältstudier. Det gäller t.ex. ökad kunskap om viktiga rekryteringsområden för gädda. Länsstyrelsen har därmed kunnat börja arbeta mer aktivt med de områden där vi avser bilda marina naturreservat.

När det gäller kulturvärden så görs insatser i skärgården, både vad gäller bebyggelse och fornvård. Restaurering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader med antikvarisk medverkan har bl.a. gjorts på Ringsö. Fornvård bedrivs även i kustnära områden, bl.a. i Trosa.

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

För att miljö kvalitetsmålet skall nås till år 2020 krävs bland annat att det internationella havsmiljösamarbetet förbättras. Miljömålet är dessutom beroende av andra miljö kvalitetsmål såsom Ingen övergödning och Giftfri miljö för att kunna uppnås. Det krävs ett längre tidsperspektiv än till år 2020 för att märkbart minska effekterna av den påverkan som har skett och håller på att ske.

God ekologisk och kemisk status

För att nå målet måste mer omfattande insatser göras på många olika nivåer. Mestadels nationella och internationella åtaganden krävs men även ett arbete på läns- och kommunnivå. Ett internationellt arbete behövs framförallt för att uppnå preciseringen "miljö tillstånd" då belastningen av näringsämnen och föroreningar i Östersjön påverkas av samtliga kringliggande länder. Det krävs ett mer omfattande och nationellt arbete för både flera arter och naturtyper om det ska ge effekt på målet.

Skydd av värdefulla marina områden

Arbetet med att bevara och skydda värdefulla marina områden pågår men det krävs ett omfattande arbete för att både identifiera de värdefulla marina områdena samt att hinna med att inrätta någon form av skydd på dessa områden innan 2020. Exempel på skyddsåtgärder är reservatsbildning och bildandet av fredade marina områden.

Arbetet med att skydda kulturmiljöer och bilda kulturreservat hämmas av det faktum att det finns för knappa medel för skötsel av dessa.

Svårigheter att revidera reservatsbeslut och skötselplaner

En stor del av Södermanlands skärgård har i dag ett formellt skydd där vatten även ingår. Detta till trots så har länet bara ett marint reservat. Ett effektivt sätt att bilda flera marina reservat skulle då kunna vara att revidera besluten för befintliga reservat. Detta arbete försvåras dock av ett komplicerat regelverk, samt komplicerade vägledningar för hur ändring och revision av befintliga reservat ska gå till.

Behovet och viljan att arbeta med restaurering i kustnära miljöer finns men det försvåras i vissa fall av de beslut och skötselplaner som i dag finns för länets områdesskyddade kustmiljöer. Ofta finns beslut och skötselplaner innehållande bestämmelser kring att det inte är tillåtet att gräva och schakta, som sätter stopp för eventuella restaureringsarbeten. Detta gör att beslut och i vissa fall skötselplaner behöver revideras i varje område där sådana restaureringar är önskvärda. Grävningar och schaktningar kan behövas för att till exempel skapa eller återställa uppväxtområden för fisk.

Styrmedel för hållbart fiske

För att uppnå ett hållbart nyttjande av fiskbestånden, krävs en ändring av fiskeripolitiken till en mer ekosystemanpassad modell. Detta då många bestånd är överfiskade vilket har gett effekter i hela ekosystemet. Överfiskning i utsjön och mycket säl ger dåliga möjligheter för fiske vid kusten.

Myllrande våtmarker

Bristande hänsyn i skogsbruket och vid dikesrensning påverkar våtmarker negativt med ökad igenväxning och minskad biologisk mångfald som följd. Våtmarksanläggning fortgår i länet. Ytterligare insatser krävs för att skydda värdefulla myrområden.

Resultat

Bristande hänsyn inom skogsbruket och vid dikesrensningar fortsätter att påverka våtmarkernas hydrologi med ökad igenväxning och minskad biologisk mångfald som följd. Skyddsarbetet är påbörjat för sex av de åtta våtmarksområden som ingår i länets prioriterade myrar enligt den nationella myrskyddsplanen [1]. Regeringens val att inte satsa pengar på Utvald miljö inom Landsbygdsprogrammet under 2014 kommer att få konsekvenser för arbetet med att anlägga våtmarker. Arbetet med att sköta länets rikkärr går fortsatt framåt.

Ekosystemtjänster och bevarade natur- och kulturmiljövärden

Utöver det arbete som bedrivits av Länsstyrelsen när det gäller våtmarker har flera externa aktörer varit aktiva. Bland annat har Sportfiskarna, tillsammans med Nyköpings kommun, med hjälp av medel för lokala vattenvårdsåtgärder (det så kallade LOVA-bidraget) påbörjat ett arbete med att återskapa en större våtmark vid den före detta Långsjön i Tunaberg. Vissa kommuner är också aktiva i våtmarksarbetet. Eskilstuna kommun har som mål i sin vattenplan att återskapa våtmarker och jobbar aktivt med att utse ett antal lämpliga områden.

Kunskaperna om hur mycket av våtmarksarealerna som sakta men säkert försvinner genom de långvariga effekterna av dikningar och igenväxning är bristfälliga. Länsstyrelsen är med i ett projekt som bygger på att man via flygbilder övervakar vad som sker i våra våtmarker när det gäller

igenväxning och fysisk påverkan. Projektet kallas Lill-NILS Myrar och bygger på metodik från det nationella miljöövervakningsprogrammet NILS (Nationell Inventering av Landskapet i Sverige).

Hotade arter och återställda livsmiljöer

Länet berörs av fem särskilda åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP) som är knutna till våtmarker. Dessa är: dubbelbeckasin, hårklomossa, skaftslamkrypa, större vattensalamander samt habitatet rikkärr (inklusive arterna gulyxne och kalkkärrsgrynsnäcka). Under de senaste åren har arbetet varit begränsat till enbart habitatet rikkärr. De flesta kända rikkärren är sedan tidigare skyddade som naturreservat eller ingår i Natura 2000-nätverket. En översyn av områdenas skötsel är gjord för att gynna habitatet rikkärr och de arter som lever i denna miljö.

Återskapade våtmarker och arters spridningsmöjligheter

Våtmarksanläggning pågår kontinuerligt i länet. Arealen nya våtmarker som via landsbygdsprogrammet gick in i nya åtaganden under året var ca 52,5 hektar [2].

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Ett stort problem som är svårt att påverka är att många av processerna i våtmarksmiljöerna tar lång tid. Både positiva och negativa effekter kommer visa sig längre fram än tidsperspektivet för miljömålet. För att nå de delar av miljö kvalitetsmålet som handlar om att våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas, krävs det att man arbetar aktivt med att fördröja vattnets väg genom hela landskapet. Våtmarkerna ingår som en viktig del tillsammans med annat vattenarbete.

Landsbygdsprogrammet är ett viktigt styrmedel

Intresset hos markägare att anlägga våtmarker är fortsatt stort och flera större projekt är på gång eller befinner sig på planeringsstadiet. Ett viktigt styrmedel för att återskapa våtmarker i odlingslandskapet är EU:s jordbrukspolitik. Framöver kommer utformningen av ett nytt landsbygdsprogram 2015-2020 att ha stor betydelse för möjligheten att nå preciseringen. Anläggning av våtmarker i odlingslandskapet ingår i Landsbygdsprogrammets del som kallas Utvald miljö. Regeringen har valt att inte satsa på Utvald miljö under 2014, vilket får konsekvenser för arbetet med anläggning av våtmarker. Under 2013 prioriterades arbetet med anläggning av våtmarker upp, vilket visar sig i en tydlig ökning av arealen anlagd våtmark i statistiken för 2013. Däremot riskerar arbetet med anläggning av våtmarker att tappa fart med lägre arealer i statistiken för 2015-2016 som följd.

Andra viktiga styrmedel är LOVA-bidragen från Havs- och vattenmyndigheten för lokala vattenvårdsprojekt.

Planeringsunderlag och behov av strategi

Länsstyrelsen har ett planeringsunderlag för anläggning och restaurering av våtmarker i odlingslandskapet som syftar till att få fler och större våtmarker på rätt plats i odlingslandskapet. Önskvärt vore även en våtmarksstrategi som tar ett helhetsgrepp om våtmarkssituationen för alla våra våtmarkstyper och som kan peka på relevanta behov och åtgärder.

Prioriteringar i länet

När det gäller skydd av våtmarker krävs ytterligare insatser för att skydda de värdefulla myrområden som finns i myrskyddsplanen. Mycket av skyddsarbetet är påbörjat, men det fortsatta arbetet med att ge myrskyddsplanens områden ett långsiktigt skydd har nedprioriterats till förmån för arbetet med skydd av värdefulla skogar. I länet har hotet bedömts som mindre mot våra myrskyddsområden än mot de värdefulla skogarna. Behovet att skydda fler våtmarker i länet är fortsatt stort. Utöver de två kvarvarande våtmarkerna i myrskyddsplanen finns flera större myrar som är skyddsvärda.

Positivt för rikkärr

Det fortsatta arbetet med våtmarkstypen rikkärr ser bra ut. Många av länets rikkärr finns inom befintliga skyddade områden och sköts redan. Det finns konkreta restaureringsplaner för flera rikkärr som idag är igenväxta och inte skötta på länge.

Levande skogar

Skogen är en viktig resurs att nyttja vilket kan medföra att värdefulla skogsmiljöer påverkas negativt. Ett flertal åtgärder har påbörjats för att förbättra miljöhänsynen. Mer bevarandeinsatser kommer att krävas.

Resultat

Arbetet med skydd av skog går långsamt framåt. Hänsynen i samband med skogliga åtgärder behöver förbättras och körskador minskas. Flera åtgärder för att förbättra miljöhänsynen pågår i form av arbete med en förstärkt tillsyn, förändrade arbetssätt och kompetensutveckling. Målbilder för miljöhänsyn i samband med skogliga åtgärder har tagits fram och återkopplas nu till skogsbruket. [1] Grotuttag görs på en stor del av slutavverkningsarealen i länet. Kompensationsåtgärder i form av askåterföring genomförs i väldigt liten skala. Inom länet har arbetet med ett åtgärdsprogram för miljömålen påbörjats under 2014 där biologisk mångfald är en utpekad del i arbetet.

Grön infrastruktur

En viktig del i bevarandet av naturmiljövärden är skydd av skog i form av naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal. Idag är resurserna för skydd mycket begränsade och mellan 1993 och 2013 har det bildats 6650 ha naturreservat, 867 ha biotopskydd och 681 ha naturvårdsavtal. Arealen avser skyddad produktiv skogsmark. Frivilliga avsättningar är också av stor betydelse och det har framkommit att arealen som markägare avsätter frivilligt kan vara större än vad som tidigare varit känt.

Skogsbruket och Skogsstyrelsen har i bred samverkan tagit fram målbilder för hänsyn i samband med

skogliga åtgärder. Skogsstyrelsen har fört en skogspolitisk dialog med de företag som står för mer än 80 % av avverkningen i länet, vilka har en stor påverkan på miljöhänsynen i skogen. Det genomförs också återkopplingar med verksamma i skogsbruket för att diskutera miljöhänsyn på enskilda objekt. Syftet med detta är att nå en samsyn för vilken hänsyn som bör tas enligt sektorsansvaret för att bidra till en måluppfyllelse av miljökvalitetsmålen.

Skogsmarkens egenskaper och processer

Skogen är en av våra viktigaste källor till förnyelsebara råvaror och den nyttjas intensivt. Detta kan leda till en negativ påverkan på skogsmarken genom näringsförluster, körsador och förurning. Södermanland är ett av länen i landet som tar ut mest biobränsle i samband med avverkning och askåterföring görs i väldigt liten skala. Positivt är att skogsbruket tar fram nya arbetssätt för att undvika körsador bl.a. genom att arbeta efter en branschgemensam miljöpolicy för körsador. [2]

Bevarade kulturmiljövärden och friluftsliv

Många forn- och kulturlämningar skadas i samband med skogliga åtgärder och Skogsstyrelsen genomför nu en årlig inventering av vilken hänsyn som tas till kulturlämningar i skogen. [3] Inventeringen visar skadefrekvensen. En viktig faktor för att minska skaderisken i samband med skogliga åtgärder är att lämningen finns registrerad i FMIS och att det ställs kulturstubbar i samband med avverkning.

Målbilder (se ovan) finns också framtagna för hänsyn till kulturmiljöer och friluftsliv.

Genom regeringsuppdraget Skogsriket [4] arbetar Skogsstyrelsen med kompetenshöjning.

Analys

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Mer resurser för skydd av skog, kompetenshöjning och samverkan behövs. En fortsatt ökad tydlighet och förstärkning av tillsynen kan också ge positiva effekter på miljön i skogen. Det är viktigt att fortsatt kommunicera och informera kring miljöhänsynens betydelse och vikten av att skydda och bevara värdefull skog.

Skogen har en stor betydelse för friluftsliv och rekreation men det finns en kunskapslucka gällande vilken hänsyn och anpassning av åtgärder som behövs inom dessa områden, där förhoppningsvis de framtagna målbilderna kan medföra en kompetenshöjning inom området.

I länet har arbetet med ett åtgärdsprogram för miljömålen startats upp, med medverkande från myndigheter, kommuner, företag och organisationer. Detta kommer leda till ett antal åtgärder som är positiva för miljöhänsynen i skogen.

Många åtgärder är på gång men har ännu inte implementerats, varför det finns en osäkerhet om vad det kommer att leda till i praktiken. Detta leder till en bedömning av att det inte går att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Ökade resurser för skyddsarbete

En viktig del för att nå måluppfyllelsen är att öka arealen skyddad skog. Resurserna för ersättning till markägare för att inrätta formellt skydd är begränsade och skulle behöva öka för att täcka det behov som finns. Det finns flera underrepresenterade biotoptyper där bl.a. örtrika sumpskogar och äldre sandbarrskogar kan nämnas. Det är viktigt att kommunicera och informera om vikten av att skydda

och bevara värdefulla skogar till skogsägare. Förståelsen och ansvarskännandet för miljötillståndet i våra skogar måste öka.

Åtgärder för mark- och vattenkvalitet

Vi ser att skogsbruket kan ha en stor påverkan på vattnets kvalitet i skogsmarken, när vi också står inför ett förändrat klimat där risken för körsador på mark och vatten ökar är det viktigt att skogsbruket bidrar till att hålla en god mark- och vattenkvalitet. Användning av biobränsle som en förnyelsebar resurs lyfts fram som viktiga delar med att begränsa en framtida klimatförändring. Aska skulle behöva återföras i större omfattning. Skogsbruket har tagit fram nya arbetssätt för att undvika körsador, detta är en viktig positiv åtgärd som kan bidra till en bra mark- och vattenkvalitet.

Landskapsperspektiv och frivilliga insatser viktiga

Det behövs en kompetenshöjning bland skogsägare och andra som verkar i skogen där man höjer blicken och ser skogen ur ett landskapsperspektiv. Miljöhänsynen i samband med skogliga åtgärder i samverkan med formellt skyddade områden är ur ett landskapsperspektiv väldigt viktiga. Detta för att skapa gynnsamma förhållanden där hotade arter kan sprida sig och fortleva i livskraftiga bestånd. Skogsägarnas frivilliga avsättningar är också ett viktigt komplement för att nå en gynnsam bevarandestatus för arter.

Ett rikt odlingslandskap

I Södermanlands län fanns det 141 000 ha jordbruksmark 2013 [1]. 16,5 procent av marken var ekologiskt certifierad [2]. Den framtida lönsamheten för jordbruket är helt avgörande för utvecklingen inom odlingslandskapet. Höga biologiska värden försämras av otillräcklig skötsel.

Resultat

Utvecklingen för arealen betesmark, även de med särskilda värden, har varit svagt minskande de senaste åren. Kunskapen om kvaliteten och den totala mängden landskapselement och kulturmiljöer i Södermanlands odlingslandskap är bristfällig. Under 2013-14 anlades eller restaurerades 26 våtmarker och trenden är fortsatt positiv.

Betesmarker och slåtterängar

Det finns 126 000 hektar åkermark och 15 000 hektar betesmark i Södermanlands län [3]. Vi saknar fortfarande kunskap om hur kvaliteten på gräsmarkerna utvecklas men den miljöövervakning som påbörjats kommer snart att ge ett kunskapsunderlag. En stor fråga är möjligheten att försörja värdefulla betesmarker med betesdjur. Antalet nötkreatur i länet minskar [4]. Sedan 2002 är trenden att antalet får och hästar i länet ökar [4]. Arealen slåtteräng har i stort sett varit oförändrad de senaste åren. 2014 är den totala arealen 419 hektar varav 303 hektar med höga (särskilda) biologiska värden [5].

Bevarade kulturmiljövärden

Sammanställd kunskap finns endast om de landskapselement som vårdas inom kulturmiljöstödet. Som en följd av stordrift och färre aktiva lantbrukare blir allt fler gamla byggnader på gårdarna outnyttjade och i försämrat skick. Stödet för restaurering av överloppsbyggnader som fanns i det förra Landsbygdsprogrammet var populärt och under 2013 och 2014 har stöd betalats ut till 20 restaurerade byggnader. I Södermanland finns många alléer och de är ett signum för länets odlingslandskap. Även det stöd som fanns för att restaurera och återskapa alléer var populärt och 2013-2014 betalades stöd ut till sju restaurerade alléer.

Åtgärder i odlingslandskapet

Under 2013 startade projektet Life Coast Benefit som ska pågå till 2019. Målet är bland annat att återskapa rika odlingslandskap och att restaurera hamlingsträd i Natura 2000- områden i kustlandskapet [6]. 2014 slutförs projektet MIA, Inre Mälarens skärgård, som är ett Life + projekt som pågått sedan 2009, med syfte att bland annat återskapa odlingslandskapet [7].

Inom ramen för landsbygdsprogrammet har utbildningsinsatser genomförts för att öka kunskapsnivån hos våra målgrupper. Aktiviteter som genomförts är kurser, fältvandringar, enskild rådgivning och informationsartiklar, exempelvis två gårdsgårdskurser, två slätterkurser, kursen: "Hästen som landskapsvårdare", och fältvandringen "Lär dig läsa landskapet".

Hotade arter och naturmiljöer

Av de 21 åtgärdsprogram för hotade arter som berör odlingslandskapet har åtgärdsarbete påbörjats i 13 program, bl.a. särskilt skyddsvärda är träd i kulturlandskapet, sandödda, trumgräshoppa, läderbagge, bibagge, vildbin på ängsmark och finnögonströst. Inventeringar för rödtoppebi har genomförts och rapporter för trumgräshoppa samt finnögonströst har publicerats. Två trumgräshoppelokaler har restaurerats och en större restaurering för svartfläckig blåvinge har också genomförts. Länsstyrelsen har frihuggit cirka 1010 skyddsvärda träd i kulturlandskapet (till och med 2014). På grund av resursminskningar har färre skötselåtgärder än planerat kunnat genomföras.

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det finns både positiva och negativa trender för målet och sammantaget bedöms utvecklingen i miljön vara neutral. Många värdefulla naturvårdsprojekt har genomförts eller startats i år och uppväger försämringen för antalet vårdade kulturmiljöelement. För många delar av miljömålet varken förbättras eller försämras miljösituationen.

Jordbrukets lönsamhet

Lönsamheten för jordbruket är helt avgörande för utvecklingen inom odlingslandskapet. För att målet ska nås behöver lantbrukets konkurrenskraft stärkas. Det måste också bli mer lönsamt för lantbrukare att investera i miljötjänster såsom anläggning, restaurering och vård av natur- och kulturmiljöer.

För att behålla och helst öka arealen betesmark krävs både att lönsamheten för mjölk- och köttproduktionen är god samt att regelverket för EU:s jordbruksstöd upplevs som rimligt.

Resurser behövs för skydd och rådgivning

Resurserna för arbetet med kulturvärden i odlingslandskapet behöver stärkas. Länsstyrelsen behöver mer resurser för att samordna, inspirera och vägleda i arbetet med att skydda kulturmiljövärden samt

för att stödja vård- och informationsinsatser.

Stolt mat i Sörmland

Positiva tendenser finns också. Matlandets arbete med småskalig och närproducerad matproduktion sätter fokus på kvalitet och inspirerar till nytt företagande. 2014 har länsstyrelsen bland annat tryckt ett magasin, Stolt mat i Sörmland med information om Sörmländska producenter och mathantverkare [8]. Även debatten om offentlig upphandling har varit positiv för att öka kunskapen om sambanden mellan matproduktion och det öppna odlingslandskapet. Under året har länsstyrelsen medverkat till att informera politiker om miljömålet. Vid offentlig upphandling finns möjligheter att ställa kvalitetskrav på god djuromsorg och miljö. Om fler ställer dessa krav kan positiva effekter på sikt skapas för flera av preciseringarna i odlingslandskapet.

Nytt åtgärdsprogram

Under 2014 har Länsstyrelsen tillsammans med företrädare från kommuner, landsting, näringslivet och föreningar arbetat med ett åtgärdsprogram för länets miljö som ska gälla fram till 2020. För Ett rikt odlingslandskap finns förslag på tre åtgärder, Bevarande av skyddsvärda träd, Inspirationsdag om offentlig upphandling och Ett gemensamt guideprogram.

God bebyggd miljö

Kommunerna jobbar aktivt med översiktsplanering och energieffektivisering. Det tar dock med dagens investeringstakt för byggnader och infrastruktur lång tid för planering att få genomslag i den bebyggda miljön. Anpassningen för att minska klimatpåverkan och till ett förändrat klimat går långsamt.

Resultat

Bebyggelse har lång livslängd, intressekonflikter finns och frågorna är komplexa samtidigt som åtgärderna ofta är resurskrävande; detta gör att problem dröjer sig kvar. En utvecklad regionplanering krävs för att begränsa energianvändning, klimat- och miljöpåverkan. Planeringen behöver inriktas på att bygga tätare och mer transportsnåla städer och tätorter. Avfallsmängderna behöver minska. Användningen av kollektivtrafik behöver öka. En större andel av godstransporterna behöver ske via järnväg.

Samhällsplanering

Länsstyrelsen bedömer att sex av nio kommuner har aktuella översiktsplaner.[1] Flen, Katrineholm, Strängnäs och Trosa arbetar med översyn av översiktsplanerna. Alla åtta kommuner som svarat på miljömålsenkäten arbetar aktivt med planering av grönstruktur och vattenområden och har tillgång till kompetens [2]. Fyra kommuner har aktuella dokument för att minska transportbehov och främja

miljöanpassade transporter. [3]

Regionförbundet har antagit en regional plan för transportinfrastruktur. [4] Planen innebär exempelvis satsningar på gång- och cykeltvägar och trafiksäkerhet. Satsningar på bland annat nya biljettsystem görs för att öka kollektivtrafikens attraktivitet. Genomförandet av en cykelstrategi påbörjades 2013. Förbundet driver två projekt inom hållbara transporter - attraktiva bytespunkter och försök med biogasbussar.

Under året har utbyggnaden av Svealandsbanan med dubbelspår mellan Strängnäs och Härad startat. I den i år antagna nationella planen för transportinfrastruktur har fastställts att befintlig järnväg mellan Nyköping och Järna blir kvar för främst godstrafik även när nya höghastighetsbanan Ostlänken byggs.

Kulturmiljöer

Drygt hälften av länets kommuner anger att de har tillgång till kompetens och nära hälften att de har ett planunderlag för kulturmiljö, för hela eller del av kommunen. [5] Länsstyrelsens resultat av genomgången av alla detaljplaner och områdesbestämmelser visar att en stor andel bebyggelse skyddats genom skydds- eller varsamhetsbestämmelser. [6] Flertalet kommuner använder sig av rivningsförbud i detaljplaner, men andelen skyddade byggnader behöver ökas. Länsstyrelsen publicerar i år ett nytt kulturmiljöprogram, inklusive en revidering av länets riksintressen.

Inomhusmiljö

De vanligaste klagomålen på inomhusmiljön enligt kommunerna gäller fukt och mögel samt emissioner och lukt från källor utanför bostaden. [7]

Energi och avfall

Energianvändningen i byggnader och lokaler har enligt kommunernas rapportering effektiviserats med 3 respektive 9 procent under 2013.[8] Statistik från SCB över specifik energianvändning för småhus, flerbostadshus och lokaler visar på en minskning med 18, 10 respektive 21 procent under perioden 2001 till 2102.

Samtidigt som länets avfall främst behandlas utanför länet, så förs en mängd trä- och plastavfall in via fartyg för förbränning i länet eller vidaretransport. Antalet anläggningar för återvinning eller återanvändning av bygg och rivningsavfall har ökat de senaste åren.

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Den del som omfattar hållbar bebyggelsestruktur motverkas av att nya bostäder och kollektivtrafik inte samplaneras tillräckligt. Anpassningen till ett förändrat klimat går långsamt och produktiv åkermark tas ännu i anspråk för bebyggelse. Dåliga inomhusmiljöer hotar människors hälsa. Kulturvärden förstörs för att de inte uppmärksammas och skyddas. Avfallsmängderna fortsätter att öka.

Kulturvärden

Den största förändringen som pågår när det gäller bebyggelsemiljöer sker på landsbygden. I takt med att bebyggelsemiljöer tappat sin jordbruksanknytning blir det svårare att hitta nya funktioner för ekonomibyggnaderna. Utfallet av satsningen på ett schablonbidrag för överlopsbyggnader inom

Landsbygdsprogrammet 2007-2013 var positivt.

Inom länet finns ett antal definierade kunskapsluckor samt kunskapsunderlag som börjar bli inaktuella. Länets rika industrihistoria, bland annat med en större andel tidiga former av småskalig industri, behöver belysas. Styrmedel finns, men behöver användas bättre.

Hälsa och säkerhet

När det gäller ventilation är utvecklingen god i flerbostadshus och skolor, det saknas dock uppföljningsinsatser. Vad gäller radon bedöms möjligheterna att minska halterna som goda för flerbostadshusen, medan saneringstakten är för långsam för småhusen.

Informationsinsatser är viktiga för att öka mätningar av radon i småhus och informera om de bidrag som finns för sanering. Ytterligare resurser till kommunerna för kontroll och tillsyn av inomhusluft är också nödvändigt. Riktvärden för buller från däck och bilmotorer behövs. Det behövs både kunskap och vägledning samt förbättrad tillämpning av regelverken.

Hushållning med energi och naturresurser

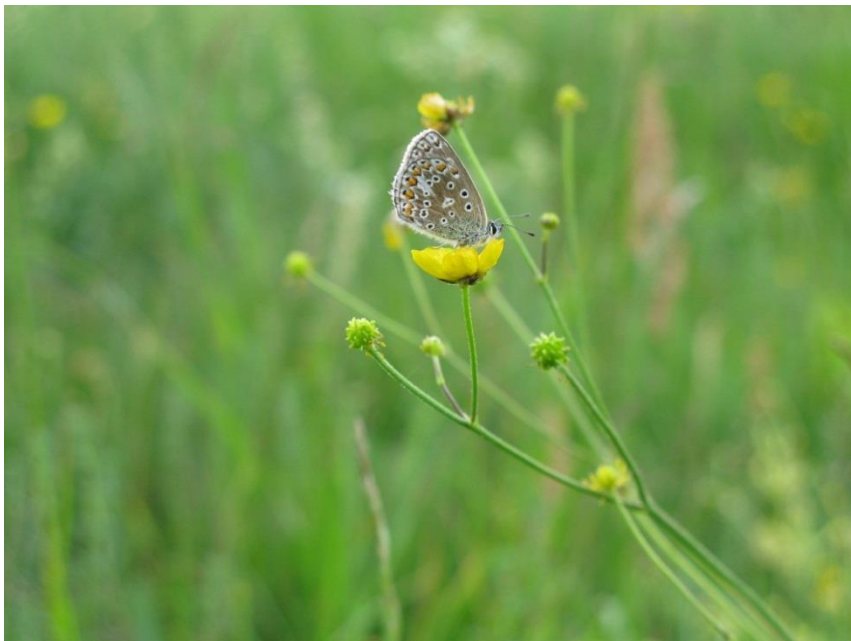
Det är svårt att bedöma tillstånd och utveckling avseende avfall då tillräckligt underlag saknas. Exempelvis uppstår stora mängder avfall i form av jordmassor vid byggnationer. Någon statistik på vart detta tar vägen finns inte. Nya tillstånd till bergtäkter omfattar ofta även återvinningsanläggningar för bygg- och rivningsavfall, vilket gör att antalet platser där avfallet kan återvinnas ökar.

För att minska mängden avfall på sikt behövs styrmedel som innebär förebyggande av avfall. För att minska avfallets farlighet behövs produktknutna insatser, till exempel att ta bort farliga ämnen i byggprodukter.

Samhällsplanering och transporter

Utmaningarna kopplat till samhällsplanering och transporter ser olika ut i olika kommuner. I kommuner med stor arbetspendling till Stockholmsområdet finns en inflyttning och ett tryck på ökat bostadsbyggande. Det är också dessa kommuner som har längst körsträcka med bil [9]. Tillgång till regional kollektivtrafik är därför viktig. I andra kommuner är utmaningen att hantera en utveckling med minskande befolkning och att forma lösningar för tillgänglighet och fossiloberoende transporter på landsbygden.

Ett rikt växt- och djurliv

Förhållandena för många naturtyper och arter försämras. En ökad hänsyn behövs inom skogsnäring, jordbruk, vattenkraft och vid bebyggelse. En allt svagare beteshävd, koncentration av tamboskap till vissa bygder samt färre landskapselement med stöd för skötseln, är en väsentlig del i bedömningen.

Resultat

Flertalet av länets naturtyper och hotade arter fortsätter att påverkas negativt. 265 rödlistade arter finns i länet. Åtgärdsinsatser för att bevara naturtyper och arter, vattendragsrestaurering, naturvårdsbränning och hävd av rikkärr genomförs. Åtgärder inom skog och odlingslandskapet fortgår även utanför skyddade områden. Många åtgärder har genomförts i länet de senaste åren inom olika Life-projekt. Bred samverkan inom naturvårdsområdet är centralt i arbetet.

Gynnsam bevarandestatus

Flertalet av länets naturtyper och hotade arter fortsätter att påverkas negativt. Analyserna av naturtypernas och de hotade arternas bevarandestatus är centrala för bedömningen. Den uppföljning som nu startats inom skyddade områden, framförallt i gräsmarker, kommer att underlätta denna analys.

Antal rödlistade arter som rapporterats i Södermanland under 2014 är 265. Vi har 68 åtgärdsprogram för enskilda hotade arter som ska prioritera att satsa på. Det gäller alla naturtyper från hav, sjöar, vattendrag, odlingslandskap till skog.

Life-projekt – samverkan med flera län ger kunskap

EU-finansierade naturvårdsprojekt blir allt viktigare för att kunna bevara biologisk mångfald. Inom Mälardalen har Life MIA (2009-2014) genomfört de sista åtgärderna och därmed är detta projekt avslutat. Projektet Life Målarområdets återkomst pågår perioden 2012-2016. Projekt syftar till att förbättra vattenkvalitet och livsmiljöer till gagn för människa, djur och natur. Under året har de sista restaureringarna inom projektet i länet genomförts. Projektet Life Coast Benefit (2013-2019) siktar in sig på att restaurera igenväxande marker i skärgårdens odlingslandskap. Ytterligare ett projekt som nyligen fått EU-medel är Life Västlig taiga (2015-2019). Syftet med projektet är att öka och bevara den biologiska mångfalden i barrskogen, som är den vanligaste naturtypen i stora delar av Sverige, bland annat genom att utföra naturvårdsbränningar.

Bred samverkan – ett recept för naturvårdsframgång

Under 2014 har ett stort antal aktörer tillsammans arbetat med att ta fram ett åtgärdsprogram för Södermanlands miljö. Syftet med programmet är att höja länets ambitioner i arbetet med att nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen. Arbetet sker i bred förankring med kommuner, organisationer, landsting, näringslivet med flera. Programmet kommer att gälla fram till år 2020.

Länsstyrelsen har i samarbete med skogsägare genomfört åtgärder för att gynna organismer i skogsmark som är beroende av död ved. Ca 1000 tallar har lagts omkull i solbelysta gläntor i tallskog. Även ca 1000 skyddsvärda träd har röjts fram vilket gynnar insekter, svampar och lavar samt förlänger livslängden på träden. Länsstyrelsen samarbetar med flera markägare om röjning och restaurering av betesmarker och sandiga miljöer för ett flertal hotade arter.

Analys och bedömning

Miljömålet kan inte nås i Södermanlands län med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Utvecklingen i miljön är negativ. Naturtyper försvinner genom att för lite hänsyn tas vid bebyggelse och inom delar av jord- och skogsbruket. Försämringar för många arters livsmiljöer bedöms ha gått så långt att det inte går att hejda förlusterna av biologisk mångfald fram till 2020.

Bedömningen av läget i Södermanlands län är överlag pessimistiskt, även om det finns ljusglimtar. Utvecklingen av åtgärdsinsatser för att bevara vissa naturtyper och arter är positiv gällande vattendragsrestaurering, naturvårdsbränning och hävd av rikkärr. Positivt är också att åtgärder inom skog och odlingslandskapet fortgår även utanför skyddade områden.

För att långsiktigt kunna bevara arter och naturtyper behöver en rad åtgärder genomföras. Vi har till del stor kunskap om vilka typer av åtgärder som behövs för att bibehålla arter och naturtyper, men mer resurser behövs för att genomföra åtgärder.

Många arter missgynnas i dagens skogs- och odlingslandskap

Trenden mot allt storskaligare och mer intensiva driftformer i både skogsbruk och jordbruk missgynnar många arter som kräver småskaliga livsmiljöer. Igenväxning hotar många värden i odlingslandskapet, och här finns tydliga kopplingar till en allmän glesbygdsproblematik, med en åldrande lantbrukarkår, dålig lönsamhet i animalie- och köttproduktion samt otillräcklig ekonomisk kompensation för åtaganden som bevarar biologisk mångfald.

Information och samarbete

Ett omfattande arbete sker med att få ut information om arter och ekologiska sammanhang till

markägare, brukare, samhällsaktörer och allmänhet. Detta gör det möjligt att skapa intresse, engagemang och positiva attityder till arbetet med biologisk mångfald och hotade arter.

Att genomföra åtgärder utanför skyddade områden är en förutsättning i bevarandearbetet. Detta kan många gånger vara en lång och tidskrävande process. Att förankra åtgärder med markägarna är alltid första steget och vi ser detta som nyckeln till framgång i arbetet. I resurstilldelandet måste detta arbete beaktas.

Länsstyrelsens samarbete med Skogsstyrelsen är viktigt för bevarandet av hotade arter. Härigenom kan information spridas till skogsägare om hotade arter. Sådan information leder ibland vidare till biotopskydd som inrättas av Skogsstyrelsen.

Prioriteringar i länet

Länsstyrelsen avser att prioritera genomförande av åtgärder. Skyddsarbetet kommer främst vara inriktat mot skog i länet och marina miljöer, varför andra naturtyper kommer att få stå tillbaka det kommande året.

Referenser till bedömningstexterna

Begränsad klimatpåverkan

- [1] Miljömål.se (2014). *Klimatpåverkande utsläpp - Södermanlands län*.
- [2] Naturvårdsverket (2014). *Klimatet förändras*. Webbadress: <http://www.naturvardsverket.se/Samar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/Klimatet-forandras/>
- [3] SMHI (u.å). *Klimatscenarier*. Webbadress: <http://www.smhi.se/klimatdata/framtidens-klimat/klimatscenarier?area=lan&var=t&sc=rcp85&seas=ar&dnr=0&sp=sv&sx=0&sy=0#area=lan&dnr=4&sc=rcp85&seas=ar&var=t>
- [4] SMHI (u.å). *Klimatscenarier*. Webbadress: <http://www.smhi.se/klimatdata/framtidens-klimat/klimatscenarier?area=lan&var=t&sc=rcp85&seas=ar&dnr=0&sp=sv&sx=0&sy=0#area=lan&dnr=4&sc=rcp85&seas=ar&var=t>
- [5] SMHI (2014). *Oroväckande rekordnivåer av koldioxid i atmosfären uppmätta*. Webbadress: <http://www.smhi.se/forskning/orovackande-rekordnivaer-av-koldioxid-i-atmosfaren-uppmatta-1.30502>
- [6] Naturvårdsverket (2014). *Begränsad klimatpåverkan*. Webbadress: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljokvalitetsmalen/Begransad-klimatpaverkan/>
- [7] Miljömål.se (2014). *Klimatpåverkande utsläpp - Södermanlands län*.
- [8] SCB (2014). *Kommunal och regional energistatistik*. Webbadress: http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Energi/Energibalanser/Kommunal-och-regional-energistatistik/24625/24632/
- [9] Statens Energimyndighet (2014). *Vindkraftsstatistik 2013. Rapport ES 2014:02*. Webbadress: <http://www.energimyndigheten.se/Global/Statistik/officiell%20statistik/Vindkraftsstatistik%202013.pdf.pdf>
- [10] Statens Energimyndighet och Energigas Sverige (2013). *Produktion och användning av biogas år 2012*. Webbadress: <http://www.energimyndigheten.se/Global/Ny%20statistik/Tillf%c3%b6rsel/Biobr%c3%a4nsle/Produktion%20och%20anv%c3%a4ndning%20av%20biogas%202012.pdf>
- [11] Beräknat utifrån statistik för solceller som beviljats stöd från länsstyrelsen.
- [12] Naturvårdsverket (2014). *Miljömålen – Årlig uppföljning av Sveriges miljö kvalitetsmål och etappmål 2014*. Webbadress: http://miljomal.se/Global/24_las_mer/rapporter/malansvariga_myndigheter/2014/au-2014.pdf
- [13] Miljömål.se (2014). *Körsträcka med bil - Södermanlands län*.

Frisk Luft

[1] SLB-Analys (2012). *Mätningar av PM10, NOx och sot i Hälleforsnäs*. Rapport 6:2012. Webbadress: <http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/SiteCollectionDocuments/Sv/miljo-och-klimat/tillstandet-i-miljon/miljoovervakning/luft/Luftm%C3%A4tningar%20i%20H%C3%A4lleforsn%C3%A4s%202011-2012.pdf>

[2] SMHI (2011). *Haltberäkningar vid utvalda gatuavsnitt i Södermanlands län*. Rapport 2011-46. Webbadress: http://nykoping.se/Global/Dokument/Bo_bygga_o_miljo/Miljo_halsa_o_livsmedel/Miljo_halsa_livsmedel/Luften_Nyk%C3%B6ping_andra_orter-SMHI_2011.pdf

[3] IVL Svenska Miljöinstitutet (2014). Webbadress: [http://www3.ivl.se/db/plsql/dvst_pm10_st\\$.startup](http://www3.ivl.se/db/plsql/dvst_pm10_st$.startup)

[4] IVL Svenska Miljöinstitutet (2014). Webbadress: [http://www3.ivl.se/db/plsql/dvst_pm25_st\\$.startup](http://www3.ivl.se/db/plsql/dvst_pm25_st$.startup)

[5] SLB-Analys (2012). *Mätningar av PM10, NOx och sot i Hälleforsnäs*. Rapport 6:2012. Webbadress: <http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/SiteCollectionDocuments/Sv/miljo-och-klimat/tillstandet-i-miljon/miljoovervakning/luft/Luftm%C3%A4tningar%20i%20H%C3%A4lleforsn%C3%A4s%202011-2012.pdf>

[6] SMHI (2011). *Haltberäkningar vid utvalda gatuavsnitt i Södermanlands län*. Rapport 2011-46. Webbadress: http://nykoping.se/Global/Dokument/Bo_bygga_o_miljo/Miljo_halsa_o_livsmedel/Miljo_halsa_livsmedel/Luften_Nyk%C3%B6ping_andra_orter-SMHI_2011.pdf

[7] IVL Svenska Miljöinstitutet (2014). Webbadress: [http://www3.ivl.se/db/plsql/dvst_no2_st\\$.startup](http://www3.ivl.se/db/plsql/dvst_no2_st$.startup)

[8] IVL Svenska Miljöinstitutet (2014). *Övervakning av marknära ozon*. Webbadress: <http://www3.ivl.se/miljo/projekt/ozon/intro.asp>

[9] Miljömål.se (2014). *Indikator Kvävedioxid i luft*.

Bara naturlig försurning

[1] IVL (2014). *Tillståndet i skogsmiljön i Södermanlands län*. IVL rapport B 2171. Webbadress: <http://ivl.se/download/18.1acdfdc8146d949da6dd28/1404909836749/B2171.pdf>

[2] Länsstyrelsen i Södermanlands län (2014). *Bottenfauna rapport*. (ska publiceras)

[3] SLU (2013) *Försurningsklassning*. Webbadress: <http://www.slu.se/PageFiles/213260/F%c3%b6rsurningsklassningar%202013.xls>

[4] Skogsstyrelsen (2014). Webbadress: <http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Statistik/>

[5] Naturvårdsverket (2007). Status, potential och kvalitetskrav för sjöar, vattendrag, kustvatten och vatten i övergångszon. Handbok 2007:4. Webbadress:

<http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/publikationer/620-0147-6.pdf>

Giftfri miljö

[1] Databasutdrag, Produktregistret, Kemikalieinspektionen,
<http://www.kemi.se/Start/Produktregistret/>

[2] Länsstyrelsens sammanställning av miljörapporter för länets avloppsreningsverk

[3] Miljömål.se (2014). *Indikator Ekologisk animalieproduktion*

[4] Miljömål.se (2014). *Indikator Ekologisk mjölk*

[5] Miljömål.se (2014). *Indikator CMR-ämnen i varor*

[6] Miljömål.se (2014). *Indikator Miljöföroreningar i modersmjölk*

Skyddande ozonskikt

[1] Miljömål.se (2014). *Indikator Nationella utsläpp av CFC*

[2] Naturvårdsverket, 2014, *Miljömålen – Årlig uppföljning av Sverige miljö kvalitetsmål och etappmål 2014*, Rapport 6608

[3] WSP, 2013, *Utvärdering av återvinning av CFC i byggisoleringsmaterial*

Säker strålmiljö

[1] Naturvårdsverket, 2012. *Steg på vägen – Fördjupad utvärdering av miljömålen 2012*. Webbadress:
<http://www.naturvardsverket.se/978-91-620-6500-3>

[2] Miljömål.se (2014). *Indikator Hudcancerfall – malignt melanom*

Ingen övergödning

[1] Nyköpingsåarna (2013). Årsrapport Nyköpingsåarnas Vattenvårdsförbund

[2] SMHI (2014). *Datavärdskap för oceanografi och marinbiologi*. Webbadress:
<http://www.smhi.se/klimatdata/oceanografi/havsmiljodata>

[3] Miljömål.se (2014). *Indikator Kväveoxidutsläpp*

[4] Miljömål.se (2014). *Indikator Ammoniakutsläpp*

[5] IVL (2014). *Tillståndet i skogsmiljön i Södermanlands län*. IVL rapport B 2171. Webbadress:
<http://ivl.se/download/18.1acdfdc8146d949da6dd28/1404909836749/B2171.pdf>

[6] Skogsstyrelsen (2014). *Skogsstatistiska årsboken 2014*, Webbadress:
<http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Statistik/>

[7] VISS (2014). Webbadress: <http://www.viss.lansstyrelsen.se/>

Levande sjöar och vattendrag

- [1] VISS (2014). Webadress: <http://www.viss.lansstyrelsen.se/>
- [2] Sportfiskarna (2014). Webadress: <http://www.sportfiskarna.se/>
- [3] Muntligen Ursula Zinko, Länsstyrelsen i Södermanlands län
- [4] Länsstyrelsen i Södermanlands län (2014). *Flodkräftans bevarandestatus i 27 sjöar och ett vattendrag inom Södermanlands län 2013-2014*.
- [5] Länsstyrelsen i Södermanlands län (2010). *Inventering av tjockskalig målarmussla (Unio crassus) i Södermanlands län 2007 och 2008*. Rapport 2010:5.
- [6] SLU Aqua Sötvattenslaboratoriet Drottningholm (2014). *Mal (Silurus glanis) – populationsstorlek och lekplatser*. (preliminär rapport)
- [7] Fiskeriverket och SLU (2008). Genetisk kartläggning av svenska malbestånd. Webadress: <http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/SiteCollectionDocuments/sv/djur-och-natur/fiske/Mal.pdf>

Grundvatten av god kvalitet

- [1] Länsstyrelsen (2014). Regional miljöövervakning
- [2] SGU (2014). Vattentäktsarkivet
- [3] Trafikverket (2014).
- [4] Miljömål.se (2014) *Indikator Grustäkt i grundvattenområden*

Hav i balans samt levande kust och skärgård

- [1] VISS (2014). Webadress: <http://www.viss.lansstyrelsen.se/>
- [2] Matz Berggren, Biologi och miljövetenskap, Göteborgs universitet.
- [3] AquaBiota Report 2013:09 Antonia Nyström Sandman, Tomas Didrikas, Carolina Enhus, Karl Florén, Martin Isaeus, Ingrid Nordemar, Anna Nikolopoulos, Göran Sundblad, Karl Svanberg & Nicklas Wijkmark

Myllrande våtmarker

- [1] Naturvårdsverket (2007). Myrskyddsplan för Sverige. Delrapport – objekt i Svealand. Rapport 5668. Webadress: <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/publikationer/620-5668-9 omslag svealand.pdf>
- [2] Miljömål.se (2014). Indikator Anlagda våtmarker

Levande skogar

- [1] Skogsstyrelsen (2014). Faktablad om målbilder för god miljöhänsyn. Webadress:
<http://www.skogsstyrelsen.se/Aga-och-bruka/Skogsbruk/Skota-skog-/God-miljohansyn/Faktablad/>
- [2] Branschgemensam miljöpolicy om körskador på skogsmark, Webadress:
<http://www.ecskog.se/Filer/Br-gemmiljopolicy120126.pdf>
- [3] Skogsstyrelsen (2014). Rapport 4/2014
- [4] Regeringen.se (2014). Skogsriket

Ett rikt odlingslandskap

- [1] Miljömål.se (2014). *Indikator Åkermark*
- [2] Miljömål.se (2014). *Indikator Ekologiskt odlad mark*
- [3] Miljömål.se (2014). *Indikator Betesmarker*
- [4] Jordbruksverket (2014). *Jordbruksverkets statistikdatabas*. Webadress:
<http://www.jordbruksverket.se/etjanster/etjanster/statistikdatabas.4.6a459c18120617aa58a80001011.html>
- [5] Miljömål.se (2014). *Indikator Slätterängar*
- [6] Länsstyrelsen i Södermanlands län (2014). Projekt Life coast benefit. Webadress:
<http://www.lifecoastbenefit.se/Sv/Pages/default.aspx>
- [7] Länsstyrelsen i Södermanlands län (2014). Projekt Life MIA. Webadress:
<http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/life-mia/Sv/Pages/default.aspx/>
- [8] Länsstyrelsen i Södermanlands län (2014). *Stolt mat i Sörmland*. Rapport 2013:20

God bebyggd miljö

- [1] Boverket (2013). *Plan och byggenkäten - översiktsplanering 2013*. Webadress:
<http://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/oppna-data/plan--och-byggenkaten/>
- [2] Miljömål.se (2014). *Indikator Planering gröstruktur och vattenområden*
- [3] Boverket (2014). *Miljömålsenkäten 2014*. Webadress:
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/god-bebyggd-miljo/miljomalsenkaten/>
- [4] Regionförbundet Sörmland. *Regional plan för transportinfrastruktur 2014-2025*
- [5] Boverket (2014). *Miljömålsenkäten 2014*. Webadress:
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/god-bebyggd-miljo/miljomalsenkaten/>
- [6] Länsstyrelsen i Södermanlands län. *Rapport projekt Räkna Q* (ej publicerad)

[7] Boverket (2014). *Miljömålsenkäten 2014*. Webadress:
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/god-bebyggd-miljo/miljomalsenkaten/>

[8] Energimyndigheten (2014). Kommunernas rapportering inom ramen för energieffektiviseringsstödet

[9] Miljömål.se (2014). *Indikator Körsträcka med bil*

Länsstyrelsen i Södermanlands län ger årligen ut ett stort antal rapporter och publikationer som samlas i Länsstyrelsens publikationsarkiv.

Rapporter och andra publikationer kan hämtas på följande webbadress:
www.lansstyrelsen.se/sodermanland/sv/publikationer